

... Збудував я, люди, Храм оцей Високий.
В ньому Бог єдиний – то Циганське Слово...
Лекса Мануш

№ 12 (139)

СЕРЕДА,
11 ЖОВТНЯ 2006 РОКУ

ЗОМАНІЯ

ВСЕУКРАЇНСЬКИЙ ДВОТИЖНЕВИК

РОМСЬКІ НАРОДНІ ВІСТІ
МАНУШАНО РОМАНО НЕВИПЕ

Ціна договірна

• ПОЛІТИКА • СВІТ • ПРАВО • КУЛЬТУРА • МИСТЕЦТВО •

Перечитуючи проект бюджету

Гінавас о проекто ловенґеро

■ У кінці вересня був опублікований проект Закону України „Про Державний бюджет України на 2007 рік“.

І все було б добре, якби не було так погано... Популістські рішення, які приймалися в минулому році на хвилі „помаранчевої“ революції, майже зійшли нанівець. Це стосується, в першу чергу, рішення про виплати жінкам, які народили дітей. Якщо протягом 2006 року проводилися виплати допомоги при народженні дитини в розмірі 8500 грн., то з січня 2007 року такі виплати проводитимуться лише за умови, що сукупний місячний дохід сім'ї, у складі якої на утриманні перебуває 2 непрацездатні особи, не перевищує 5000 гривень, якщо на утриманні три непрацездатні особи – 6000 грн., чотири і більше – 7000 гривень.

Стаття 65 проекту Закону „Про Державний бюджет України на 2007 рік“ затверджує на наступний рік прожитковий рівень на місяць у розмірі: з 1 січня – 492 грн., з 1 квітня – 501 грн., а з 1 жовтня – 510 гривень.

Для тих, хто належить до основних соціальних і демографічних груп населення, з 1 січня 2007 р. передбачається для дітей віком до 6 років – 434 грн.; для дітей віком від 6 до 18 років – 558 грн.; для працездатних осіб – 525 грн.; для осіб, які втратили працездатність, – 380 грн. Викликає подив той факт, що за статтею 81 цього Закону мінімальна заробітна плата з січня 2007 року становитиме 400 грн. на місяць, з 1 липня – 420 грн., а з 1 грудня – 450 грн.

Для пересічного громадянина дії уряду не зрозумілі. Адже якщо прожитковий мінімум встановлюється в розмірі 492 грн., то чому мінімальна зарплата має бути лише в розмірі 400 грн. на місяць?

Ще більший подив викликає знову-таки стаття 60, яка стосується гарантованого мінімуму для призначення допомоги відповідно до Закону України „Про державну соціальну допомогу мало-забезпеченим сім'ям“. Цю допомогу встановлюють з січня 2007 року для працездатних осіб у сумі аж 121 гривня, непрацездатних осіб – 170,5 грн., інвалідів –

181,5 гривні.

Невже людина, яка не може працювати, здатна вижити на соціальну допомогу в розмірі 170,5 грн.? А як зрозуміти встановлення з 2007 року прожиткового мінімуму в розмірі 133 грн. у розрахунку на одну особу для визначення права на звільнення від плати за харчування дитини у дошкільних закладах відповідно до Закону України „Про дошкільну освіту“? Це означає, що, якщо в сім'ї з трьох осіб працює тільки одна особа і отримує мінімальну зарплату, то вона не звільняється від плати за харчування дитини у дитсадку.

І не дивно, що, ознайомившись з проектом Закону про Державний бюджет, законники, у тому числі й Уповноважена Верховної Ради України з прав людини Ніна Карпачова, вказують на те, що прийняття деяких положень веде до звуження змісту та обсягу існуючих прав та свобод співгромадян. Оскільки, відповідно до статті 22 Конституції України, будь-яке звуження прав громадян є неприпустимим, опоненти висловлюють сумнів щодо конституційності деяких норм

проекту Держбюджету, зокрема статей 76, 108, 109, 116, 131 та 140.

Що це означає?

Разом з деякими позитивними змінами, які вносяться у проект Держбюджету, наприклад, п.23 ст.26: „Щодо визначення розміру пенсії без обмежень та її граничного розміру“ для держслужбовців, п.39: „Щодо визначення розміру щомісячного довічного грошового утримання без обмеження його граничного розміру...“ для суддів України; п.43: „Щодо державного фінансування статутної діяльності політичних партій“ та іншими, пропонуються й такі зміни, які ще більше погіршать становище великої кількості громадян. Серед них – ч.5 ст. Закону України „Про прожитковий мінімум“. Пунктом 27 призупиняється дія Закону України „Про забезпечення молоді, яка отримала вищу або професійно-технічну освіту, першим робочим місцем з „наданням дотації роботодавцю“ і тінше. Погіршитися і соціальний захист військовослужбовців, міліціонерів, безробітних.

Таким чином, перечитуючи проект Закону „Про державний бюджет України на 2007 рік“, доходимо висновку, що великих позитивних змін для основних категорій громадян України не передбачається. Щодо захисту прав національних меншин, то в Законі про них не сказано жодного слова. А найбідніші прошарки населення нашої країни взагалі будуть мало захищені у соціальній сфері.

Як вважає Ніна Карпачова, передбачений проектом Держбюджету 2007 збільшення прожиткового мінімуму, мінімальної заробітної плати, деяких доплат і компенсацій мають бути адекватними зростанню цін і тарифів на енергоносії, житлово-комунальні послуги, найнеобхідніші товари і послуги, щоб не допустити зниження життєвого рівня більшості населення України, а також порушення статей 45, 46, 48 Конституції України.

Євгенія Навроцька

Освіта ромських дітей – спільна проблема

Сіклібен романе чгаворенґе – кгетані проблема

Луїза Сухомлін, Станіслав Станкевич, Іван Веселий, Наталія Варакута, Стефан Тибор.

У кінці вересня у столиці Чеської Республіки – Празі відбулася Міжнародна конференція на тему: „Стан ромської меншини в освітній системі Чеської Республіки“. Проведення заходу такого рівня привернуло увагу міжнародної спільноти. Присутніми на конференції були навіть президент Чеської Республіки Вацлав Клаус та президент Міжнародного ромського союзу Стахіро Станкевич. Конференція відбулася завдяки кільком організаціям. Делегати з України – Донецьке обласне культурно-просвітне товариство ромських жінок „Міркаля“ – були запрошені Асоціацією „Джено“, яку очолює Іван Веселий. Бездоганна організація заходу створила гарні умови для співпраці.

Важлива для Чехії тема освіти ромських дітей викликала серед учасників палкі дискусії. Виступали керівники громадських організацій, відповідні працівники департаментів та вчені. Поважний ром, доктор філософії, привернув увагу від діаграм та завіг до реальних потреб малечі, яка йде до школи. Активістки жіночого руху порушили питання про відповідальність батьків за відвідування уроків їхніми дітьми.

Порівнюючи стан ромської освіти в Чехії та в Україні, хочеться звернути увагу на чітку систему, наявність ромських асистентів, підготовку кваліфікованих педагогів, велику кількість підручників та буклетів на двох мовах – наприклад, про те, що мають знати батьки ромської дитини, яка йде до школи, у Чеській Республіці. На

жаль, Україна ще не може цим похвалитися.

Луїза Сухомлін, керівник школи-студії для ромських дітей „Кхаморо“ та заступник голови товариства „Міркаля“ дуже зацікавилася досвідом чеських ромів. Бо застосування деяких аспектів у вихованні ромських дітей розширить сферу виховної роботи на Донеччині.

Співкування з чеськими ромами виявилася дуже повчальною, наприклад, нас вразила жінка, яка виховала 20 чужих дітей. До речі, основною перекладачкою у випадках, коли нам не вистачало ромської мови, була Драгослава Паулітова з містечка Фрідек Містек, яка працює в соціальній сфері. Драга має 4 дітей, виховала їх сама, всім дала освіту. Трое з них живуть нині окремо, а з нею живе лише молодша дочка 17 років. Із заробітної плати (400 доларів) за наймане житло сплачує 300 доларів. Тому життя сім'ї дуже скромне. „Моє призначення, – каже Драга, – допомагати іншим!“ Щиро бажаємо їй успіху та щастя.

Особисті враження від співкування з президентом Міжнародного ромського союзу Стахіро Станкевичем просто неймовірні. За п'ять хвилин розмови з цією людиною можна стати професором. Вражас його скромність, толерантність, обізнаність у всіх сферах життя. У минулому кошовий ром сьогодні є для нас прикладом освіченості та високої духовності.

Наталія Варакута, голова Донецького обласного культурно-просвітнього товариства ромських жінок „Міркаля“

РОМ-ПРЕС

Уряд готує розширену угоду з ЄС

Уряд України почав системну підготовку розширеної угоди з Європейським Союзом. Про це повідомив перший віце-прем'єр-міністр, міністр фінансів України Микола Азаров на зустрічі з Надзвичайним і Повноважним Послом ФРН в Україні Райнгардом.

Віктор Янукович вважає Бориса Тарасюка нагдо емоційним

Прем'єр-міністр України Віктор Янукович уточнив, що міністр закордонних справ Борис Тарасюк не подавав йому заяву про відставку, і вважає його публічну заяву про перехід в опозицію проявом емоцій.

Віктор Ющенко закликає ВР прийняти закони для вступу до СОТ

Президент України Віктор Ющенко наголосив на терміновому ухваленні законів, необхідних для вступу України до Світової організації торгівлі. Про це він сказав у своїй заяві для преси.

Україна підтвердила бажання стати членом НАТО

Україна підтвердила твердий намір стати повноправним членом НАТО. На консультаціях, які завершилися поблизу столиці Португалії, вирішено активізувати інтенсивний діалог між Києвом і Брюсселем.

Посол Японії в Україні налаштований позитивно

Посол Японії в Україні Мацуо Мабучі називає оптимістичною перспективою подальшого розвитку українсько-японських відносин в політичній, економічній і культурній сферах. Про це він заявив у Києві під час церемонії передачі Київському національному університету ім.Т.Шевченка лінгвістичної лабораторії і аудіовізуальної апаратури від Посольства Японії.

У Києві загинув тележурналіст

Співробітник програмної служби 5 каналу Євген Опанасюк був убитий у четвер в Києві. Трагедія сталася в Київському національному економічному університеті в другій половині дня, повідомляє 5 канал. Загиблий отримав 7 ножових поранень, повідомляє "Інтерфакс-Україна". За неофіційними даними, нападник - однокласник Опанасюка. Особа вбивці встановлена, але він поки що не затриманий, повідомляє телеканал. Подорожчів слідства не розголошують.

Віктор Ющенко знає, що заважає створенню коаліції

Президент України Віктор Ющенко зазначає, що протиріччя, які заважають створити коаліцію, існують не стільки в суспільстві, скільки між штабами різних політичних партій. Про це глава держави сказав у своїй заяві для преси.

У Києві з'являться зони для некурців

Київська міська рада визначить у Києві зони, в яких заборонено курити. "Відповідні місця, в яких куріння буде заборонено, визначать районні держадміністрації", - повідомляє прес-служба Київської міськадміністрації.

Віктор Янукович написав книгу про політику

Прем'єр-міністр України Віктор Янукович виступає за стабілізацію політичної ситуації в країні. Як інформує УНІАН, про це прем'єр повідомив на нараді з адміністративно-господарським активом Миколаївської області.

"Наша Україна" готує другий Майдан?

Лідер блоку "Наша Україна" Роман Безсмертний не виключає можливості проведення вуличних акцій в разі несприйняття владою думки опозиції. Про це він сказав на прес-конференції у Києві.

Пенсійний вік українців можуть збільшити

Голова правління Пенсійного фонду Борис Зайчук не виключає можливість збільшення пенсійного віку для громадян України. Про це він заявив на прес-конференції.

За словами Зайчука, на сьогодні в Україні налічується 14 млн. пенсіонерів, з них близько 2,4 млн. - які працюють. "В деяких районах чисельність пенсіонерів становить 80-85% працюючих до пенсійного віку, а в сільські райони, де цей показник становить 100 і більше відсотків", - зауважив міністр.

"Наша Україна" офіційно оголосила про перехід в опозицію

Про це говориться в заяві, поширеній перед прес-конференцією, лідера парламентської фракції "Наша Україна" Романа Безсмертного.

Грузія погрожує заблокувати вступ РФ до СОТ

Якщо Росія не "відмінить економічні санкції проти Грузії, то Тбілісі може заблокувати процес вступу РФ у Світову торгову організацію". Про це заявив журналістам президент Національного банку Грузії (НБГ) Роман Гоциридзе.

Проблеми ромської європейської спільноти

■ 28 вересня ц.р. у Європейському парламенті виступив один із депутатів Дімітар Стоянов, представник від болгарської партії „Атака“. У своєму виступі він публічно образив усю ромську спільноту Болгарії. Приводом для цього була номінація нагородження пані Ярок, керівника угорського молодіжного жіночого руху. Суть же антиромських виступів Д.Стоянова полягає у тому, що партія „Атака“, членом якої він є, відома своїми антиромськими й антимусульманськими виступами. Відкритий расистський виступ у Європейському парламенті став поштовхом до того, щоб ще раз проілюструвати проблему ромської національної меншини в ЄС.

ЄС і роми після розширення 2007 року

З нового 2007 року дві країни – Румунія і Болгарія, в яких проживає найбільша кількість ромів (понад 3 млн. – офіційно підтверджено статистикою), увійдуть до Європейського Союзу. В цих країнах етнічні роми найбільше відчувають на собі дискримінацію.

У черговому звіті ЄС щодо Болгарії, опублікованому в кінці вересня, зазначено, що ромів продовжують виселяти з їхніх незареєстрованих поселень, що викликає це більше напруження у цій країні.

Щодо Румунії, то в офіційному центрі ЄС – Брюсселі зазначають, що влада Румунії не проводить ніяких заходів, аби поводити антиромські випадки. А це – застосування сили під час поліцейських рейдів, виселення без забезпечення ромів житлом тощо.

З входженням у ЄС двох балканських країн – Болгарії і Румунії – загальна кількість ромів, які визнають свою етнічну належність, становитиме близько 12 мільйонів осіб. Навіть без цих двох країн в ЄС є чимало проблем щодо ромів, які ми повинні вирішувати", – сказала депутат від угорських ромів Вікторія Могачі, яка входить в одну з гуманітарних груп ЄС. Вона зауважила, що в кількох європейських країнах, де мешкає значно менше ромів, ніж у Болгарії та Румунії, все ще спостерігаються випадки, коли дітей вдривляють у спеціальні, помітні випадки расизму з боку представників органів місцевої влади, а також великий відсоток безробіття серед цього прошарку населення.

Ці невирішені питання стосуються, в першу чергу, таких країн, як Угорщина, Словаччина і Чеська Республіка, які приєдналися до ЄС у 2004 році. А приєднання ще двох чорноморських країн погіршить і без того складну ситуацію.

Вікторія Могачі та її колега Каталіна Леваї відвідали румунське місто Шашрегент і від жітелів

цього міста довідалися про конфлікт між ромами й поліцією, який закінчився побиттям ромів, навіть жінок і дітей.

Вікторія Могачі

За словами Каталіни Леваї, румунські поліцейські були здивовані, коли побачили двох парламентарів, які прибули в Румунію особисто, щоб з'ясувати причини жорстокого ставлення до ромів. „Ми слідкуватимемо як за тим, щоб у майбутньому цього більше не повторилося, так і за тим, щоб не траплялося більше випадків застосування фізичної сили і тупої дискримінації щодо ромів“, – наголосила п. Леваї.

Чи працюватиме в Єврокомісії комісар з питань ромів?

Минулого року деякі представники соціалістичних партій запропонували, щоб Європейська Комісія розглянула питання про призначення спеціального комісара з питань ромів, який серйозно займатиметься проблемами ромів. Однак не всім ця пропозиція до вподоби, незважаючи на те, що з січня 2007 року в ЄК працюватимуть два нові комісари – з Болгарії й Румунії. Наразі у Єврокомісії працюють 10 експертів, які займаються проблемою включення етнічних меншин в ЄС. Цєю групою експертів керує Рита Сумунд, колишній депутат німецького парламенту. Проте Вікторія Могачі вірить у те, що ідея призначення посади комісара для ромів є актуальною, і деякі активісти з дотримання прав людини люблять такого представника.

Протест ромських організацій

Інформаційний центр європейських ромів, розташований в Брюсселі (ERIO), висловлює стурбованість з приводу расистських виступів Дімітара Стоянова, болгарського спостерігача в Європейському парламенті від політичної партії „Атака“. Його антиромські расистські твердження були спрямовані не тільки на те, щоб принизити ромку Лівію Яроку, – своїм висловлюванням він образив всю ромську меншину в Європі, а також і болгарських урядовців та інші громадські організації.

ERIO вважає виступи Стоянова неприйнятними для європейської спільноти. Вульгарна мова, яку він використовує, – це його власні попередження щодо ромів і відсутність елементарних знань про цю етнічну групу. Його вік, а також поведінка не можуть бути виправданням недемократичного поведіння, і це занепокоє.

У його листі-вибаченні, який був опублікований ним і обнародований пізніше, містяться елементи демагогії і маніпулювання, типові для його політичної партії.

Минулого року чимало болгарських громадських організацій подали судовий позов на Д.Стоянова за расистські й антиромські публічні виступи.

Через недосконале законодавство Болгарії та відсутність відповідного покарання, Стоянов залишився і далі спостерігачем у Європарламенті.

ERIO просить депутатів Європарламенту вжити необхідні заходи, щоб перешкодити таким особам потрапити у вищі органи нової об'єднаної Європи.

Зі засудженням дій Стоянова виступив і президент Форуму європейських ромів і мандівнічких Рудко Кавчинські: „Європейський парламент повинен засудити виступи своїх членів проти 1,5 мільйона ромів Європи і не допускати подібні факти у майбутньому“.

Правозахисний центр „Романі Я“

Відзначена владою

■ Щороку до Дня міста в Ужгороді обирають з-поміж достойних най-достойніших, тих, хто зробив чимало добрих справ для рідного міста.

Ужгородська міська рада п'ятого скликання напередодні свят 1113 річниця міста

затвердила рішення про присвоєння чотирьом ужгородцям звання „Почесних громадян“. Ними стали: представник духовенства Йосип Штиліха, митці – Ян Шляхта, Микола Керечанин та професор-економіст Іван Мешко.

Крім того, було вручено „Почесну відзнаку Ужгородської міської ради“ тим, хто зареко-

мендував себе як один із краших діячів, що внесли великий внесок у розбудову рідного міста. Серед нагороджених і Світлана Йосипівна Адам – художній керівник ромського ансамблю „Сонячна Радванка“.

Колектив редакції газети „Романі Я“ вітає Світлану Йосипівну з цією відзнакою.

СЕМІНАРИ

Нові робочі місця для ромів Хустщини

Нейве бувтяке тгана ле роменге Хустщини

■ 28-30 вересня у м. Хуст Закарпатської області відбувся семінар-тренінг „Стратегія розвитку та зайнятості ромської громади“. Його організатором була громадська організація „Хустське агентство регіонального розвитку (ХАРР) “Хуст-Європа-Центр” на чолі з головою Ю.І.Потрогошем. За словами Юрія Івановича, вони допомагають не тільки ромам, а й представникам усіх меншин, які потребують допомоги.

Олена Чопей, Юрій Потрогош.

Тренінг проводився в рамках проекту „Стратегія розвитку та зайнятості ромської громади Хустщини, Карпатського регіону України“, керівником якого є Олена Чопей. Вона і здійснила презентацію проекту для громадськості в приміщенні Хустської районної ради. Метою даного проекту є сприяння сталому розвитку місцевої ромської громади.

Яким же чином передбачається реалізація цього проекту?

По-перше, планується створити групу тренерів та виконавців проекту. Наразі це завдання вже майже виконано. Керівником проекту отримано попередню згоду на допомогу з боку фахівців у галузі юриспруденції, бухгалтерського обліку та підприємництва.

По-друге, заплановано проведення консультативного тренінгу для тренерів і спеціалістів-наставників. Саме на цьому тренінгу мені й довелося побувати. Оскільки, самі тренери не є представниками ромської національної меншини, то багато часу на семінарі було приділено дискусіям з приводу того, яким чином і як найкраще подавати матеріал (на наступних тренінгах) з урахуванням національних звичаїв та традицій громади.

Наступним кроком щодо реалізації проекту передбачається проведення семінару-тренінгу за участі вже представників ромської громади Хустщини. На ньому визначатимуться потенційні кандидати з ромської громади

для заняття підприємницькою діяльністю або працевлаштування на базі створеного мікро-бізнес-інкубатора (офіса з усіма послугами) та діючих підприємств району. Планується реєстрація підприємств із числа учасників проекту для здійснення самостійної діяльності або працевлаштування окремих осіб на діючих підприємствах району. Для цього відбудеться переобладнання, наданих районною та місцевою радою, виробничих приміщень під кузню, цех з виготовлення стінових блоків з місцевої сировини, цех первинної переробки пластмаси та ПЕТ пляшок.

На семінарі були присутні Петро Михайлович Ковчар та Ярослав Васильович Гомечко – представники Хустської районної ради, які засвідчили підтримку проекту з боку органів місцевого самоврядування.

При обговоренні питань реєстрації нових підприємств було зауважено, що, на жаль, не всі представники ромської національної меншини мають необхідні для реєстрації документи – паспорт та ідентифікаційний код. Виконавці проекту повідомили, що беруть на себе вирішення цієї проблеми і, крім свідцтва про державну реєстрацію, зобов'язуються попередньо допомогти ромам отримати паспорти та коди. І не тільки, адже ідея проекту передбачає юридичне і бухгалтерське супроводження підприємств-ромів протягом дії проекту (а це 10 місяців) безкоштовно, а потім вже за системою по-

ступово зменшуваних пільг надання такої допомоги (постійно) вже на базі Бізнес-інкубатора.

До речі, своїм досвідом в організації Бізнес-інкубатора на семінарі поділилася голова Ужгородського центру для підприємців Євген Лукша. В Ужгороді подібна ідея отримала великий розвиток і відгук серед підприємців краю. Вже кілька років Ужгородський Бізнес-інкубатор активно допомагає підприємцям працювати. Тут створені чудові умови, комфортні офісні приміщення, послуги ксерокопіювання, мережа Інтернет та правова база „Ліга професіонал“. Можна скористатися телефоном/факсом інкубатора, у приміщенні є відділення банку, де здійснюються всі найнеобхідні банківські операції.

Хустське агентство регіонального розвитку “Хуст-Європа-Центр” передбачає такі результати своєї діяльності. Представники ромської громади – учасники Проекту, отримують можливість пройти тренінгові навчання, професійні знання в традиційних ремеслах, потрібні для організації власної справи та навиків правильного ведення бізнесу. Хустська районна громадська організація “Ром” та її лідери навчаються планувати свою діяльність і вишукувати для цього кошти. Громада зможе розвивати конкурентоспроможні напрями бізнесу, відновити традиційні ремесла, характерні для ромів.

У Хустському районі запрацює перший і єдиний на території

України мікро-Бізнес-інкубатор для ромського населення, який слугуватиме за приклад щодо саморозвитку громади, представників етнічних меншин в нашій державі. Завдяки практичним навчанням учасники отримають належний досвід від спеціалістів-наставників

План-мінімум наразі – зареєструвати щонайменше 5 суб'єктів малого підприємництва (фізичних осіб) та працевлаштувати щонайменше 10 осіб з числа учасників Проекту. Реєстрацію підприємств буде здійснено Хустською районною спілкою юристів на чолі з Олегом Ярославовичем Зейканом. Допомога у працевлаштуванні передбачається з боку комунального підприємства з первинної переробки пластмаси та за рахунок відкриття нової кузні. Крім того, Хустський міський районний центр зайнятості, представник якого Оксана Миколаївна Шпилька також була учасницею семінару, обіцяла допомогти ромам у рамках загальнодержавних програм.

Державні програми розраховані на осіб, які мають хоча б неповну середню освіту, а велика частина представників ромської нацменшини, особливо жінки, не відповідають навіть цим вимогам. За даними представника Хустського міського районного центру зайнятості, наразі відсутні програми з працевлаштування для неграмотних та малограмотних громадян України. Вихід з цієї ситуації запропонував учасник семінару, приватний підприємець Михайло Васильович Шкрібоби-

нець. Існує так звана програма навчання на робочому місці, яка передбачає, що особа реєструється в Центрі зайнятості, а якийсь підприємець за направленням цього Центру приймає цю особу на роботу як учня і здійснює її навчання, а потім зобов'язується працевлаштувати. Програма видна обом – як підприємцю, так і учню, тому що підприємець отримує певне фінансування з боку держави, а особа отримує навички з нової професії, а ще й шанс знайти роботу.

У ТАБОРИ

Завітали ми також і до місцевого табору. Там Юрій Іванович Потрогош організував мені зустріч з головою ромської громадської організації „Амаро Дром“ Олексієм Йосиповичем Вароді, його заступником Володимиром Івановичем Вароді та секретарем Рустаном Володимировичем Лакатос. Організація була створена влітку цього року. Олексій Йосипович повідомив, що метою їхньої організації є допомога бідним верствам ромського населення. Хустська ромська громада налічує близько 1000 осіб. Задіяно з основних проблем залишається питання працевлаштування. Оскільки рівень освітності серед ромської громади невеликий, основним заробітком для більшості є сезонний збір вторсировини. Це, як правило, весна-осінь, а взимку знати роботу буває дуже важко, тому забезпечення постійними робочими місцями було б для ромів великим плюсом. На запитання про участь у проекті „Стратегія розвитку та зайнятості ромської громади Хустщини, Карпатського регіону України“, О.Вароді повідомив, що вони підтримують таку ідею і вже склали список потенційних учасників.

Алла Тимофєєва

В гостях у барона.

„Відчуйте тепло, яке ми віддаємо вам“

„Ірзисарен о татіпе, саво аме дас туменге“

Протягом шести років в Ужгород з робочим візитом приїжджають громадяни США з міста-побратима Корваліса. З кожним роком у них розширюються напрями роботи за Програмою The TOUCH Project „The One Ukraine Child's Hand“ („Подано хоча б однієї дитини руку“).

Наразі ця Програма працює у кількох дитячих закладах та установах. Зокрема, у Часлівській школі-інтернаті для дітей сиріт і дітей, позбавлених батьківської опіки (Ужгородський район); у Мукачівському благодійному фонді „Нова сім'я“; Закарпатському медико-соціальному центрі реабілітації дітей „Дорога життя“.

Є спеціальна програма „Випускник“ для тих, хто закінчив Часлівську школу. Так, частина юнаків навчається в Ужгородському ПТУ №5, деякі двічата-випускники продовжують профнавчання у с.Павлово. У Мукачеві за цєю програмою працює організація „Новий початок“. У мікрорайоні Радванка м.Ужгорода працює Обласний благодійний фонд сприяння одиноким вдовам і дітям-сиротам.

З цього року корвалісці розпочали активну співпрацю і з Ужгородською ЗОШ №14, на кошти за програмою допомоги малозабезпеченим дітям учні молодших класів стали отримувати сніданки – смачні свіжі бу-

лочки і вітамінзоване молоко.

Координаторами розширеної Програми у США є Еліс Ремптон та Сейра Кіллен, у Закарпатській області координатором Програми ТАН є Зіта Іштванана Баторі-Тарці.

Під час візиту в Ужгородську школу № 14 представники Програми ТАН уклали з адміністрацією навчального закладу угоду про подальшу співпрацю і допомогу малозабезпеченим учням, які тут навчаються.

Перша зустріч у школі принесла задоволення як дітям, так і самим американським волонтерам (а їх приїхало 25 осіб). Американські гості подарували кожній дитині власноруч виготовлені

м'які сувеніри у формі сердець з напутними словами: „Покладіть їх у свої кишеньки, і ви завжди відчуватимете те тепло, яке ми віддаємо вам“. Діти показали гостям невеличкий концерт художньої самодіяльності, підготовлений вчителькою музики Мартою Отченаш-Гасинець.

Познайомившись із умовами навчання і проживання ромських дітей, волонтери зрозуміли, що школі й учням необхідна матеріальна допомога. У свою чергу, вчителі плечуть надію, що поліпшення умов

Сейра Кіллен та Марк Ремптон.

навчання та матеріального забезпечення сприятимуть кращому відвідуванню дільми школи і засвоєнню навчальних програм.

Валентина Ткаченко

Роздуми з приводу виходу книги „Білий камінь з чорної катівні”

Моральним і професійним обов'язком вважаємо за необхідне відкритися на ще одну приємну подію в етнокультурному житті нашого краю — вихід у світ ромської оригінальної книги трьох авторів: А. Адама, Ю. Зейкана та Є. Навроцької „Білий камінь з чорної катівні” („Видавництво Олександри Гаркуші”, Ужгород, 2006) і в зв'язку з цим висловити деякі міркування.

У резюме до книжки вказано, що в ній викладено історико-документальне підтвердження численних переслідувань ромського народу в роки Другої світової війни, й додано, що це одне з перших видань ромською мовою в Україні, присвячене Параміосу (Голокосту) і що цей термін вводить до широкого вживання. Широко порадимо за цю книжку і висловимо вдячність авторам. Чому порадимо? Тому, що ромська проблематика не завжди була доступна широкому загалу. Навіть всезаочна статистика з певних міркувань таку етнічну спільноту не фіксувала, ніби її й не було, а у п'яти графі паспорта (хто мав) наших сумлящих співвітчизників значилося „українець”, десь „угорць”, десь „словак”.

У книжці йдеться про конкретні історичні події (угорська окупація Закарпаття, етнічний геноцид хортівського режиму щодо ромського населення). Не переказуючи її змісту, вкажемо тільки, що тут зроблено вдалу спробу на основі багатьох документальних свідчень, насамперед, на щастя, ще живих безпосередніх очевидців і учасників подій, що ввійшли в історію ромів найстрашнішою сторінкою, розповіді про факт Голокосту в Закарпатті. Розповіді супроводжуються фотографіями, письмовими документами. Принадно зауважимо, що ромська трагедія значно слабше задокументована, ніж єврейський Голокост. Тому подальший збір документів бажано продовжувати.

За словами авторів, книжка буде „відкриттям незнаного світу, який жили наші діді, батьки; першою сходинкою до глибшого зацікавлення вже сучасною (підкреслено нами) історією ромів”. Однак, наслідком нагадати, що на оту саму „сучасну історію ромів” ще на початку 90-х років минулого століття звернули увагу закарпатські науковці, які своїми дослідженнями і показали „закарпатську ромсь-

(дай, Господи!) ромська спільнота Закарпаття колись справді „стане на ноги”, то вона повинна буде пам'ятати імена науковців, які з „хаосу фактів вчинили історію буття цього народу”.

Ще вже в другій половині 90-х років почали з'являтися збірники наукових праць, друковані ЗМІ зарасили інформацією про науково-практичні конференції, „круглі столи” і т. ін. з ромської проблематики. Дедалі чіткіше кристалізувалася думка, що жертвами Бабіногору Яру та інших жалких місць були не тільки євреї, а й роми та інші національності. Поряд з єврейським Голокостом (масовим знищенням) почав згадуватися й ромський Параміос і багато чого іншого. Тобто знання про геноцид, який здійснювали нацисти, почали поширюватися й на інші народи.

Наукові розробки з ромської проблематики, й особливо висновки і рекомендації, через ціле десятиріччя лягли в основу обласної цільової програми „Ромське населення” на 2003–2006 роки. Вона варта окремого аналізу. Нас же більше цікавлять практичні кроки з її реалізації.

Було б несправедливо казати, що центральна, регіональна і місцева влада не цікавилася становищем ромського населення області. Проблема зайнятості ромів, їх соціально-побутові умови, освітні та медичне обслуговування, подолання бідності і бездоглядності дітей, висловлюючись бюрократично, постійно стоять на порядку денному регіонального і місцевого чиновництва. Та що з того, коли в умовах тотального політично-соціального негаразду і суспільстві, вирішення ромських проблем „в окремо взятому” таборі чи районі — неможливе. Злидень злиднів не витягне. Такі наші реальності.

Гарна родина Шукар фамілія

Сім'я Івана Миколайовича та Лідії Федорівни Михайлович з села Альошинськ на Чернігівщині є прикладом для всіх ромів Городнянського району. Вони виростили та виховали сімох хороших дітей, які наразі проживають окремо.

Все життя Михайлови працювали: Лідія Федорівна — у Городнянській лікарні, а Іван Миколайович — у Городнянському інтернаті, на заводі з переробки льону, в радгоспі „Росія”. Його загальний трудовий стаж — 38 років.

Родина має гарний дім, садibu, господарство та повугу одностельці.

Марія Іванова, правозахисний центр „Неве Рома”, м. Чернігів

Як і належить справжнім науковцям, автори обох брошур, незалежно одні від одних, працюючи в різних наукових установах, залишаючись „чистими” економістами, досліджуваному питанню надали високої і суспільно-політичної значущості, а етнополітичну проблему місцевого значення підняли до загальнодержавного масштабу.

В основу своїх публікацій ужгородські вчені поклали результати комплексних соціологічних досліджень, які проводилися Карпатським філіалом Міжнародного Інституту менеджменту (керівник — О. Передрий) та філіалом Львівського відділення Інституту економіки АН України (керівник — Г. Емець). У цих брошурах, які, воістину, „варті цілих томів”, дано всебічний аналіз історичних, політичних і, головне, соціально-економічних, етнополітичних чинників сучасного жалюгідного становища ромського населення. Чесно і відкрито, без будь-якої ідеологічної зашореності, науковці подали правдиву картину життя цієї етнічної спільноти.

Важливо те, що науковці не обмежилися тільки описом, фіксацією реальностей життя ромів, а розробили чіткі, науково обґрунтовані рекомендації щодо розв'язання цих проблем в умовах ринкових відносин, які в ці роки почали утверджуватися. Вже вкотре, гортаючи названі праці, дозволяємо собі зробити два зауваження: 1) з того часу (початок 90-х) таких фундаментальних соціально-демографічних досліджень з таким глибоким аналізом їх результатів не проводилося; 2) якщо

но, 8,3 — неповну середню, близько двох десятків молодих ромів здобувають вищу освіту (це з 14 тисяч ромів, що проживають у Закарпатті); що за роки незалежності утворилося і діє (в основному, за підтримки Фонду „Відродження”, різних грантів) півтора десятка соціально-культурних об'єднань; що з 1999 року виходить оригінальна ромсько-українська газета „Романі Яг”, яка з 2002 року набула загальнодержавного статусу.

Приємно зазначити, що ромськими культурологами підготовлено і видано перший ромсько-український букварик для малечі, і не тільки; що поважний письменник В. Фединишинець написав історико-романтичну повість „Чорний циган”, яка була тепло зустрінутою ромською громадськістю та була інсценерована у знову ж таки першому ромському професійному театрі Вллі Папа.

Але ж при всьому цьому „освітній рівень закарпатських ромів залишається найнижчим в Україні.” Гроко чути таке від першої особи області (див. Інформаційний бюлетень. — № 9 — 10 — Ужгород, 2005. — С. 7).

Одне слово, все зводиться до відсутності належного матеріального (фінансового забезпечення), комунально-побутових, оздоровчих (при певних позитивах), освітніх чи інших програм поліпшення якості життя ромів. Будьмо, однак, справедливими. Чи можна і чи потрібно всі ромські проблеми вшати на державну владу та її органи на місцях? Чи все робиться самою ромською громадою, аби подолати свої негаразди, хоча б там, де це залежить від самих ромів. Однак і суспільство не може залишатися осторонь.

З грюкою доводиться констатувати, що з тридцяти восьми відсотків працездатного населення, сяку-таку роботу має тільки кожен четвертий; що при нашій розвиненій тривалості життя (близько 70 років) у ромів вона сягає всього сорока років. Скажемо й про порушення прав людини з боку чиновництва щодо ромів. Є й інші відомі й невідомі бід, в яких перебуває цей знедолений народ. До речі, подібні проблеми ромів у тій чи іншій мірі, мають місце і в наших близьких та далеких сусідів.

А що ж влада? — спитаєте. Влада старіється. На обласному рівні було вперше в країні розроблено і схвалено цільову програму

„Ромське населення на 2003–2006 роки”.

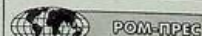
До цього додамо, що Закарпатською обласною адміністрацією ініційоване питання про приєднання України до „Декади ромської інтеграції 2005–2015 рр.” Очевидно в цьому контексті слід розглядати і слухання Комітетом Верховної Ради України з питань прав людини, національних меншин і міжнародних відносин, проведених у квітні 2005 року. Матеріали Комітських слухань опубліковані („Про сучасне становище ромів України. Збірник матеріалів за підсумками слухань — К.: „Етнос”, 2005”), що може слугувати доброю теоретико-практичною основою як для науковців, так і практиків.

Про загальнодержавне ставлення до проблем ромського населення свідчить Постанова Верховної Ради України №2085-IV від 8 жовтня 2004 року „Про відзначення Міжнародного дня Голокосту ромів”, де відзначається, що в роки Другої світової війни гітлерівські фашисти разом зі своїми прислужниками, здійснюючи расистську політику етноциду, вивезли з окупованих країн і спалили в концтаборі близько 500 тисяч ромів. Серед областей з найбільшим числом жертв значиться й Закарпатська. Враховуючи великі масштаби і невідправлені суспільні наслідки Голокосту ромів, їх соціально-вразливе сучасне становище в місцях компактного проживання, Верховна Рада України постановила відзначити на державному рівні Міжнародний день Голокосту ромів, коли гітлерівські фашисти влаштували у концтаборі Аушвіц-Біркенау „циганський ніч” (22 серпня 1944 року). (А. Адам, Ю. Зейкан, Є. Навроцька, „Білий камінь з чорної катівні”. — Ужгород, — 2006. — С.138.)

З усього сказаного випливає висновок, що докорінна зміна становища „дітей Египту” в Україні, в т.ч. і на Закарпатті, може відбутися за таких взємозв'язаних обставин по-перше, коли все без винятку суспільство круто підніме свій рівень якості життя; по-друге, коли сама ромська спільнота в умовах розумної етнополітики позбудеться споживачької психології і в своєму розвитку опиратиметься на власну ініціативу, підприємливість своєї еллі в прагненні до виживання і достойного творення власної самодостатності.

Такі роздуми викликало уважене прочитання ще однієї ромської книжки.

Микола Макара,
кандидат історичних наук,
професор кафедри
карпатознавства ЗакДУ,
Ольга Гробоунова,
науковий співробітник ЗакДУ

Конголїза Райс несподівано прилетіла в Baggag

Держсекретар США Конголїза Райс прибула з несподіваним візитом в іракську столицю, повідомляє супутниковий телеканал „Аль-Арабія”.

Як повідомляє РІА „Новости”, Конголїза Райс здійснює турне по країнах Близького Сходу, під час якого вона вже відвідала Ізраїль, Палестинську автономію, Єгипет і Саудівську Аравію.

Росія посліа групе місце за кількістю самовбивць

Щорічно у Росії покінчують життя самогубством в середньому 60 тисяч людей. Такі дані озвучила директор Наукового центру соціальної і судової психіатрії імені Сербського доктор Тетяна Дмитрієва. „Якщо взяти середню цифру за останні 12 років, за рік в Росії йдуть з життя 60 тисяч людей”, — сказала вона. Психіатр порянула ситуацію, що склалася, з числом смертей в ДТП: за рік на дорогах Росії йдуть в середньому 35 тисяч росій — населення невеликого міста.

Як боротися з „мовою ворожнечі”

Сар те біркозіс „душманико чгібаса”

Леонід Райхман

З 30 вересня по 1 жовтня у м.Золотоноша Черкаської області при Золотоніській ромській громадській правозахисній організації „Аме Рома” відбувся семінар „Мониторинг дотримання прав ромів України. Актуальні питання. Теорія та практика”. Семінар проводився Європейським Центром з прав ромів (ERRC) разом з правозахисним центром Закарпатського культурно-просвітнього товариства „Романі Яг” у рамках проекту, фінансованого Європейським Союзом та Міжнародним фондом „Відродження”.

Тренером у практичних заняттях з дослідження загальних принципів і методів порушення прав ромів, шляхів подолання мови ворожнечі у ЗМІ та застосування практичного досвіду ромських правозахисних організацій в Росії був представник ERRC Леонід Райхман.

Учасникам семінару, крім теоретичного матеріалу, було продемонстровано і практичний бік тематики: показано відеоматеріал (репортаж) одного з провідних російських телеканалів, який був насичений „мовою ворожнечі” щодо місцевих ромів, нібито майже всі вони без винятку займаються торгівлею наркотичних засобів. Після перегляду відеорепортажу учасникам семінару було запропоновано розглянути ряд механізмів захисту і боротьби з подібними виступами у ЗМІ. Представники правозахисного центру Сумського громадського об'єднання ромів поділилися практичним досвідом зі захисту інтересів ромської громад після застосування мови ворожнечі у ЗМІ шляхом вирішення спору в судовому порядку. А саме: нещодавно одна з сумських місцевих газет „Наш час” опублікувала статтю „Мадяри в Сумах”, з явою негативним підтекстом щодо ромів. Сумською громадською ромською організацією було подано позов-

ну заяву до суду з вимогою спростування цієї інформації. В результаті судового розгляду між сторонами було досягнуто згоди шляхом укладання мирової угоди, одним із пунктів якої було: зобов'язати місцеву газету опублікувати статтю про ромів позитивного характеру.

Також однією з тем семінару було налагодження взаємодії ромської спільноти з представниками органів державної влади. Зокрема, на зустрічі були присутні начальник відділу з питань національностей та релігії Черкаської ОДА Є.В.Савісько, начальник відділу карного розшуку Золотоніського РВ УМВС Ю.В.Лугін, перший заступник начальника Золотоніського РВ УМВС О.В.Носенко, заступник начальника управління карного розшуку УМВС України в Черкаській області В.В.Сухенко.

У ході тісного діалогу обговорено випадок обшуку в будинку керівника Золотоніської організації „Аме рома” В.М.Бамбулі, який стався навесні цього року. Представники міліції, в свою чер-

гу, навели ряд статистичних даних скоєння злочинів ромами в області. На запитання про доцільність проведення таких масових обшуків, як у В.М.Бамбулі, працівники міліції відповіли, що такого роду заходи не матимуть у майбутньому масового характеру, а будуть обумовлені конкретним випадком, залежно від ситуації.

З лідерами ромських громадських організацій, які працюють у рамках проекту „Захист прав ромів в Україні і забезпечення доступу до правосуддя”, обговорено методи та засоби застосування результатів моніторингу порушення прав ромів при підготовці тематичних звітів, що подаються координаторами проекту.

Проведення такого роду семінар дає можливість представникам ромських громадських організацій відстоювати і захищати свої порушені права та долати такі негативні явища, як „мова ворожнечі” на належному рівні.

Правозахисний центр „Романі Яг”

Ніна Карпачова пропонує на державному рівні відзначити 30-ту річницю створення Української гельсінкської групи

9 листопада цього року відзначається 30 років з дня створення Української групи сприяння виконанню Гельсінкських угод. Уповноважена Верховної Ради України з прав людини Ніна Карпачова ще у 2005 році у своєму виступі під час представлення у Верховній Раді України Щорчної доповіді про стан дотримання та захисту прав і свобод людини в Україні запропонувала на державному рівні відзначити цю подію, що знайшло схвальний відгук парламентаріїв.

Тому Ніна Карпачова внесла до Верховної Ради України проект постанови про відзначення у листопаді 2006 року на державному рівні 30-ї річницю створення Української групи сприяння виконанню Гельсінкських угод.

Докорінні зміни, які відбуваються у нашому суспільстві, вимагають відновлення історичної пам'яті, переосмислення діяльності наших славетних правозахисників, зазначає Уповноважена Верховної Ради України з прав людини.

Не можна забути про внесок у вітчизняний та світовий правозахисний рух членів Української групи сприяння виконанню Гельсінкських угод, насамперед тих, хто віддав за це своє життя: Михайла Мельника, Олексія Тихого, Юрія Литвина, Валерія Марченка, Василя Стуса. Гельсінкська група першою в Україні розпочала відкриту боротьбу з порушеннями прав людини, спираючись на міжнародні договори, зокрема Гельсінкські угоди.

Саме українським правозахисникам вдалося тоді зробити неможливе – поєднати боротьбу за права людини з боротьбою за незалежність України. В Україні широко відомі імена членів Гельсінкської групи Миколи Руденка, Петра Григоренка, Оксани Мешко, Левка Лук'яненка, Ніни Строкатої-Караванської, Мирослава Мариновича, Миколи Горбала,

Михайла Гориня, Василя Овсієнка, Надії Світличної, В'ячеслава Чорновола та інших.

Ніна Карпачова пропонує проведення у листопаді 2006 року урочистих зборів представників держави та громадськості України, клопотання перед Президентом України про нагородження державними нагородами членів Гельсінкської групи, встановлення у м.Києві пам'ятного знака, присвяченого Українській групі сприяння виконанню Гельсінкських угод.

Пропонується також забезпечити висвітлення у засобах масової інформації заходів щодо відзначення цієї річниці, створення кінофільму та циклу тематичних теле- і радіопередач, присвячених життєвому шляху учасників українського правозахисного руху, видання наукової та науково-популярної літератури, присвяченої діяльності Української Гельсінкської групи тощо.

Ніна Карпачова переконана, що ці заходи сприятимуть відновленню історичної справедливості та шануванню пам'яті тих, хто започаткував правозахисний рух в Україні.

Прес-служба Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини

Не хочемо бути жебраками

Чи камас те авас колдуша

Зайшовши в кабінет до директора ВАТ „Родючість” Володимира Олександровича Савчука, я звернувся з проханням, щоб мене прийняли на роботу сторожем Пан Савчук запитав мене, як моє прізвище і де я раніше працював. На що я відповів: „Я - Іван Олександрович Чернявський. В 1983 році, звільнившись із лав Радянської армії, пішов працювати на ППЗ-28 м.Луцьк машиністом мостового крана. Пізніше був водієм тролейбуса в цьому ж обласному центрі. Наразі є головою общини громадської організації „Неве Рома” в с.Сльотиче Володимира-Волинського району”.

Директор відповів, що їм потрібен сторож. Тільки я сів і почав писати заяву про прийом на роботу, як до кабінету зайшла на вигляд інтелігентна жінка і звертаючись до директора, вигукнула: „Ти що, дурний? Цигана на роботу приймаєш?”

Володимир Олександрович, глянувши на мене, розгубився і запропонував цій жінці вийти з його кабінету, тобто вигнав її. Я запитав у директора, хто вона, він відповів, що це його дружина, але запропонував не звертати увагу й дописати заяву.

Через кілька хвилин знову зайшла його дружина, підняла галас, почала принижувати мене, мою честь і гідність. Я звернувся до неї з запитанням: „Чому у вас таке ставлення до ромів?” і додав, що це непогана нація, а є погані люди. Вона відповіла: „Цигане, чиди звідси, на роботу тебе ніхто не візьме, нам циганського табору не треба!” Коли вона вийшла, директор дав мені свій номер телефону і сказав подзвонити йому через два дні. Зателефонувавши йому через два дні, я почув від нього, що вони вже прийняли на посаду сторожа іншу людину.

А через кілька днів, я прочитав у газеті „Слово правди”, що

ВАТ „Родючість” потрібні водії та сторожі...

Це непоодинокі випадки, що ромів не хочуть приймати на роботу, але в ромів є сім'ї, які треба утримувати, вони також є громадянами України, хочуть працювати, а не жебракувати, хочуть, щоб їхні діти вчилися, поступали у вищі учбові заклади, щоб вели нормальний спосіб життя.

А як це робити, коли постійно чуєш: „Цигане, йди звідси!”?

Іван Чернявський, громадська організація „Неве Рома”, Волинська обл.

ПОРАДИ ЮРИСТА

Як оформити документи на отримання паспорту

■ За законом України, громадянами країни є ті, хто на 24 серпня 1991 року постійно проживав в Україні.

На жаль, значна частина ромів, особливо ті, хто мешкає в сільській місцевості, й досі не отримали нові паспорти громадян України.

Що ж для цього потрібно?

Найперше, необхідно звернутися в сільраду й отримати довідку (виписку з господарської книги). З цієї довідкою ви маєте звернутися у пас-

портний стіл сільради і отримати паспорт нового зрізку замість старого.

А тим, хто загубив паспорт громадянина України, необхідно написати заяву про втрату цього документа, сплатити відповідний штраф, надати свою фотографію встановленого зрізку і отримати в паспортному столі новий паспорт.

Тепер розглянемо випадок, якщо ром взагалі не мав ніколи паспорта! Спочатку необхідно відновити свідоцтво про народження. Якщо у місцевих органах влади (РАГСі або сільраді) немає необхідних записів і вам видають письмову відмову, вам потрібно з цієї відмовою звернутися до суду.

Суд виносить рішення, яке зобов'язує Відділ реєстрації актів

громадянського стану зареєструвати факт народження особи і видати їй свідоцтво про народження. Після цього ви пишите заяву, сплачуєте мито, штраф, надаєте свої фотографії і чекаєте встановленого терміну видачі документа.

Далі вам необхідно прописатися за місцем проживання. Для цього потрібно заповнити картку форми А, яку видають у паспортному столі. Для тих, хто проживає у власних будинках, необхідно принести в паспортний стіл міліції домову книгу, а для тих, хто мешкає в комунальних квартирах, — з ЖРЕРу виписку з домової книги.

Одеський правозахисний центр „Романі Збора“

Двох із дев'яти „скінхедів“ судитимуть за вбивство з національної ненависті

■ Прокуратура Волгоградської області завершила розслідування кримінальної справи, порушеної за фактом вбивства ромів у передмісті Волзького навесні 2006 року.

Як зазначив на прес-конференції заступник прокурора Волгоградської області Михайл Музраєв, за даною справою було затримано 9 молодиків віком від 15 до 19 років. За словами Музраєва, двоє із затриманих

пред'явлене обвинувачення за статтею 105, частина 2, пункти «а, ж, л» КК РФ «Навмисне вбивство, вчинене групою осіб за попередньою змовою з мотиву національної, расової ненависті». Ще сімом обвинувачення пред'явлене за статтею 105, частина 2, пункти «а, ж, л» КК РФ «Навмисне вбивство, вчинене групою осіб за попередньою змовою з хуліганських мотивів».

Наразі матеріали справи передані в суд для розгляду по суті і винесення вироку обвинувачуваним.

Як уже повідомлялося, 13 квітня цього року близько 22 го-

дини у місті Волзькому групою молодих людей був зроблений напад на наметовий табір ромів, розташований на лустирі за міським цвинтарем. Палицями та камінням „скінхедів“ побили чотирьох представників ромської громади. Двоє ромів, чоловік та жінка, померли на місці злочину. Дівчинка 12 років і жінка похилого віку були доставлені в лікарню з тілесними ушкодженнями середньої тяжкості. Протягом двох днів після інциденту слідчими органами були затримані особи за підозрою в причетності до нападу на ромський табір.

РЕПЛІКА

Міліціонерів затримано з „травичкою“ Міліціонерів хутілде ла „чараса“

Як повідомляє обласна газета „Сільське життя“, щодня надходить не одне повідомлення про вилучення наркотичних речовин. Читачі звикли бачити на шпальтах газет інформації, що з такими речовинами затримують лише „ділків“ ромської національності. Через це у деякій частині громадськості з'являється вороже ставлення до ромів. А от, що коїться серед неромів, зокрема, серед працівників правоохоронних органів?

Як повідомляє вищезгадана газета, поблизу Кіровограда затримано двох міліціонерів у власному автомобілі, в яких вилучено майже півкілограма марихуани. Оперативно-розшукові заходи щодо них провели працівники міліцейської служби внутрішньої безпеки за інформацією спецпідрозділу БОЗ обласного управління міліції.

За повідомленням ЦГЗ УМВС в області, зазначає газета, керівництво УМВС свою позицію висловило так: воно ініціювало порушення кримінальної справи стосовно затриманих.

А мені згадалися публікації з нашої газети, в яких мої колеги розповідали про бездіяльність обшуків міліціонерів у ромських будинках, коли ромам навмисно підкидали різні наркотичні речовини, щоб був прецедент їх затримати і вислухатися перед начальством. Чим кінчалися ці затримання, відомо всім.

Чи варто сподіватися на захист нашої міліції, якщо в правоохоронних органах працюватимуть подібні „люди в погонах“?

Леонід Савицький, власний кореспондент „Романі Я“ у Кіровоградській області

ROM-ПРЕС

Франція чекає нових заворушень

З наближенням першої річниці заворушень, що мали місце наприкінці жовтня 2005 року у французьких передмістях, „неблагополучним кварталом“ країни загрожують новий виток насильства.

Як пише швейцарська газета Le Temps, тепер усе відбувається за класичним сценарієм: поліцейський патруль намагається затримати підозрюваного, місцева молодь захищає його, нападаючи на поліцейських; через кілька днів вони повертаються в квартал у ще більшій

кількості, що створює загрозу нових інцидентів.

У Пакистані через зіткнення загинули люди

Щонайменше дев'ять чоловік загинули внаслідок зіткнень у пакистанській провінції Пенджаб. Кочівники з пуштунського племені розбили свої намети на оброблюваній землі, яка належить місцевому клану.

Будучи незадоволені тим, що худоба знищує посіви, господарі землі звернулися до озброєних представників, передає „Газета.ru“. Внаслідок зіткнень на місці було вбито сім осіб, ще двоє померли в лікарнях.

Якщо внутрішні засоби захисту вичерпані Справа про дискримінацію в освіті

20 жовтня 1999 року Конституційний суд Чехії виніс рішення про припинення 12 справ, які розглядалися. Він постановив, що, серед усього іншого, твердження про наявність расової сегрегації й дискримінації були необґрунтовані (йшлося про те, що в Остраві (Чехія) було відкрито 8 спеціальних (сегрегаційних) шкіл для ромських учнів, а в „нормальні“ навчальні заклади їх не приймали. Суд, вважаючи, що „переконливість аргументів заявників має бути визнана“, вирішив, що має повноваження лише розглянути деякі специфічні обставини, але він не компетентний розглядати свідчення, які демонструють приклади расової дискримінації в Остраві або у всій Чеській Республіці. Суд заявив про те, що „помильки підтвердили свою скаргу груповими статистичними даними й експертними висновками, але не врахували те, що Конституційний суд має право вирішу-

вати — щодо конституційних справ — лише індивідуальні юридичні дії, пов'язані тільки з оцінками специфічних обставин індивідуальних справ“ і не уповноважений робити коментарі або виносити постанови щодо соціальної або культурної дискримінації в цілому. Суд постановив, що заявники не довели існування расової дискримінації на індивідуальній основі.

Суд також зазначив, що позивачі не звернулися до раніше винесених рішень, згідно з якими діти навчалися у спеціальних школах, і що їх рідні — за винятком одного заявника — погодилися на це у письмовій формі. Насправді ж, суд постановив, що через такі, навіть добре обґрунтовані процедурні упущення, заявники не змогли отримати будь-які засоби захисту проти расової дискримінації в освіті. Щодо твердження позивачів, що рідні не були поінформовані про наслідки розміщення їхніх дітей у спеціальні школи, суд вирішив, що винні у всьому батьки, адже вони повинні були вимагати таку інформацію. Виносячи таке рішення, суд просто відмовився застосувати стандарти Європейського суду з прав

людини для підтвердження расової дискримінації, згідно зі статтею 14 Конституції, навіть зважаючи на те, що стаття 10 Чеської хартії фундаментальних прав і свобод стверджує, що міжнародне право має пріоритет над внутрішнім законодавством там, де обидва вступають у конфлікт. Негласно підтверджуючи силу вимог заявників, суд „припустив, що відповідні органи влади Чеської республіки повинні інтенсивно й ефективно відгукнутися на пропозиції позивачів“.

У відповідь на вимоги заявників про те, що спеціальні школи не були ретельно перевірені і що вони та їхні діти були піддані расовій сегрегації й дискримінації, суд заявив, що заявники не змогли довести ці вимоги на індивідуальній основі. Судом було зазначено, що „вони (позивачі) тільки спираються на статистичні дані соціальних і культурних аспектів проблеми“ і що це „не може відігравати важливу роль у визнанні індивідуальних справ“. І нарешті, суд заявив, що він не має юрисдикції для розгляду прохання претендентів щодо плану освітньої реформи або тотальної заборони расової дискримінації і

компенсаційного навчання.

Залучення Європейського суду

На думку ERRC, рішення Конституційного суду мало багато недоробок. Вичерпавши внутрішні засоби захисту, тобто, не маючи в наявності інших судів або іншої влади, до яких можна було би звернутися за правосуддям у Чеській Республіці, 18 квітня 2000 року батьки ромських дітей з допомогою ERRC звернулися в Європейський суд з прав людини в Страсбурзі. Їхня заява в Європейський суд містила твердження, що записування ромських дітей у спеціальні школи є ні що інше, як факт „приниження гідності“ і порушує статтю 3 Європейської конвенції з захисту прав людини і основних свобод. Таким чином, пролунало посилення на рішення Страсбурзького суду, винесені раніше, які ясно дають зрозуміти, що „особливо важливо приділяти увагу дискримінації за расовою ознакою“. У справі також було вказано, що заявники відмовилися в праві на освіту їхніх дітей, що порушує статтю 2 й Протоколу 1 Конвенції; те, що вони постраждали від расової

дискримінації, не зумівши реалізувати право на освіту, що порушує статтю 14; і що процедура, яка призвела до розподілу дітей у спеціальні школи, не містила всіх потрібних деталей цього процесу, які вимагає стаття 6 (1). У заяві також висловлено прохання до Європейського суду винести справедливе рішення. Під скаргу цього разу підписалися батьки 18 дітей, оскільки після першої скарги з'явилися нові позивачі. Цей процес триває й досі.

Проте сам факт відкритого судового процесу проти уряду по-новому змінив соціальну ситуацію в Чехії. Він викликав тиск на владу, примушуючи її продемонструвати свої спроби змінити ситуацію в проведених політиці десегрегації шкільної системи.

Цей судовий процес також був важливим і для самих ромів Чехії — вони почали розуміти, що мають фундаментальні права, за порушення яких можна притягнути до відповідальності або хоча б вимагати справедливості.

Після судового процесу в Остраві ромі Болгарії й Хорватії також кинули виклик расовій сегрегації в освіті — шляхом подання судових позовів.

Аналіз проблем і шляхи захисту прав національних меншин

Останнього дня вересня кафедрою соціальної роботи Ужгородського національного університету було організовано круглий стіл на тему: «Соціально-правовий захист національних меншин в Україні і за рубежом».

Учасниками цієї робочої зустрічі були викладачі вузів, практичні працівники соціальних установ і закладів, представники національних товариств, учителі, а також гості з Угорщини та Америки. Вели круглий стіл — професор кафедри соціальної роботи Іван Іванович Мигович та завідувачка кафедри Ірина Василівна Кузовська.

Іван Мигович

Після короткого привітання учасників круглого столу І. Мигович надав слово Юді Берталонівні Свчак, начальниці відділу у справах національностей Закарпатської обласної державної адміністрації. Вона, зокрема, зазначила, що в Закарпатській області діє 51 національно-культурне товариство. У 1999 році створено Центр культур національних меншин Закарпаття. При Центрі функціонує Координаційна рада, до складу якої входять голови національно-культурних товариств. Рада набула позитивного досвіду роботи з обговорення актуальних питань діяльності національних меншин краю та вироблення шляхів практичного їх вирішення. «Діяльність Центру та його авторитет зростає. Ми намагаємося порушувати проблемні питання і допомагати представникам національних меншин втілювати свої задуми й ідеї у життя», — сказала Ю.Б. Свчак.

Як начальниці відділу у справах національностей Юді Берталонівні було поставлено кілька запитань, в тому числі й щодо ромської громади. На запитання професора ЗакДУ Миколи Петровича Махари: «Як реалізується комплексна програма щодо ромського населення, яка була прийнята у нас першою?» — Юдіта Берталонівна відповіла, що, дійсно, у вересні 2003 року було прийнято цільову галузеву Програму соціально-духовного відродження ромів України на період до 2006 р. з метою поліпшення життєвого рівня ромської громади. Програму було прийнято, але фінансування не було надано. Наразі розроблена нова програма, яка діятиме до 2012 року. Який буде результат? І тепер все залежатиме теж від фінансування. Однак сподівасмося, що вона все-таки буде втілена в життя і будуть виділені кошти для її реалізації.

Продовжуючи виступ Юдіта Берталонівна, професор І. Мигович зауважив, що в Україні існує понад 130 етнічних груп, які нараховують 14 млн. осіб. «Ми повинні вдосконалювати міжнаціональні

відносини і захищати права всіх цих груп», — сказав Іван Іванович. — Для більшості представників національних меншин проблеми типові (бідність, безробіття, туберкульоз, алкоголізм. Чимало уваги потребують ВІЛ-інфіковані, інваліди, психічно хворі та інші категорії населення). Ці питання у нашій області, порівнюючи з сусідніми країнами, гостріші. Наша держава повинна допомагати розв'язувати ці болісні проблеми, а Верховна Рада — прийняти відповідні закони для їхнього розв'язання».

У багатьох державах, у тому числі й в Україні, існують різні види расової дискримінації — явна, латентна й поширена до окремих етносів. Найбільшу дискримінацію зазнають роми. Великим чинником у виникненні цієї проблеми є відстава економіка. До того ж представники цієї меншини майже не знають своїх прав і обов'язків, тому чиновники чинять все на свій розсуд.

У розв'язанні багатьох юридичних і соціальних проблем допомагають лідери і працівники національно-культурних товариств. Це один із найважливіших аспектів допомоги і розв'язання проблем національних меншин.

Кожен присутній на зібранні представник національної меншини у своєму виступі демонстрував певні досягнення тої чи іншої групи, порушував різні питання й вносив пропозиції. А працівник Закарпатського філіалу Київського інституту технологій МО України Юрій Прокопович запропонував усім називати себе не меншинами, а етнічними групами, які мешкають на даній території. Наприклад, угорці з давніх-давен проживають у Закарпатті і не вважають себе меншиною. Таких прикладів можна навести чимало.

Цікаві й повчальні були виступи гостей зі Сполучених Штатів Америки. Так, Джуді Норман, професор американського університету з міста Солт Лейк Сіті разом із аспіранткою Саммер Барнс провели важливі дослідження у Закарпатській області шляхом тестування.

Так, у Часлівській спеціалізованій ЗОШ-інтернаті для дітей сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування (Ужгородський район), та Домбківській спеціалізованій школі Мукачівського району ними разом із учителями було проведено тести Коннерса (Conner's). Аналізуючи результати, дійшли висновку, що діти, які навчаються у спеціалізованих школах, мають чималі відхилення, порівнюючи з дітьми, які навчаються в Ужгородській ЗОШ № 1, учні якої також пройшли це тестування. Це підтвердилося дослідженням. Докази демонструвалися через відеозаписи перед учасниками зібрання.

Всі ці прогалини й недоліки, які були виявлені (у навчанні, поведінці, здібності концентрувати увагу, навички тощо), ще ретельно вивчатимуться з метою віднайти нові методи для подолання цих проблем. Ці методи будуть спрямовані також на дослідження самого середовища, в якому діти проживають.

Дженні Нафсігер

Роботу Дженні Нафсігер з м. Сейлем, штат Орегон, професор І. Мигович назвав плідною й корисною для запозичення. Адже вона заслуговує на увагу і застосування не тільки в нашій області, а й взагалі в Україні та інших країнах.

Суть роботи пані Дженні продемонструвала на відеозйомках. Д. Нафсігер працює у притулку для дітей віком 12-18 років. Усі ці підлітки, які проживають у притулку, є проблемними. Через певні обставини вони йдуть з дому і ночують на вокзалах, у ложах, підвалах, а щоб вижити, жебракують або навіть скоюють злочини. В основному — це хлопчики (70%). Термін їхнього перебування в притулку — від кількох днів до півроку. Якщо не знаходять їхніх батьків, то дітей влаштовують у школи, підшукують їм житло, допомагають з роботою тощо. У притулку їм виділяють кімнати, де вони живуть по кілька осіб, окремо — хлопчики і дівчата. Кімнати мають всі вимоги, дітей вчать правильно ними користуватися, прибирати за собою, добре поводитися. Вчать їх також мити посуд, прати білизну, пришивати гудзики, шити, вишивати, користуватися бібліотекою, грати у футбол, тобто — всьому тому, що їм знадобиться у подальшому житті й для інтеграції у суспільство. Вся ця робота і виховання приносять дітям велику користь. «Взагалі, ми весь час шукаємо нових підходів для вирішення проблем з важкими підлітками», — зазначила Дженні Нафсігер у своєму виступі.

Йозеф Туньогі

Що стосується ромів, то найцікавішим був виступ Йозефа Туньогі зі Сегедського університету (факультет охорони здоров'я, кафедра соціальної роботи і соціальної політики).

Він проаналізував свої дослідження з життя ромської громади в Угорщині. Зокрема, Й. Туньогі зазначив, що 6 відсотків населення в Угорщині — роми. Вони, на жаль, зазнають чималу дискримінацію через свою національну належність. Через кожні 10 років в Угорщині здійснюється перепис населення. У 1994 році відбувся останній перепис, коли запитання про національну належність ставилося всім дорослим, а також тим підліткам, хто на той час мав уже 14 років. Деякі себе ідентифікували як угорці та румуни. Отже, фактично ромів у країні ще більше.

Цікаво те, що роми в Угорщині вважають себе не просто ромами, а ромами угорськими, румунськими та іншими. Помічено й те, що кількість ромів зростає.

Порівняльний аналіз свідчить і про те, що останнім часом відбулися великі зміни у набутті ними освіти — освічених людей стало менше. На ринку праці також прослідковується великий спад. У 1971 році з працевлаштування ромів було набагато більше.

Умови проживання ромів, порівнюючи з 1921 роком, також погіршилися. У Конституції Угорщини проголошено рівні права ромів з угорським населенням. Вони мають свого представника

у парламенті. Незважаючи на гарантовані права, половина регіональних урядовців відмовляють втрачати робочі місця, а деякі втратили їх повністю. Більшість організацій не приймають ромів на роботу — дискримінація ромів не триває. Близько 85% ромів не мають можливості купити пристойний одяг і взуття для себе і своїх дітей. Через ці та інші об'єктивні причини ромські діти не ходять у дитсадки. Спостерігається в країні й суттєва сегрегація у початковій освіті. Ромські діти не отримують і далі належної освіти, їх просто переводять із класу в клас. Ось чому вони пізніше не можуть поступити в профтехучилища або у вищі учбові заклади.

Тим не менш, останнім часом, особливо зі вступом в Євросоюз, у країні сталися неабиякі зрушення. Створено багато інститутів для ромських дітей. Так, вони мають пільги для отримання спеціальної освіти, однак їхні батьки не завжди підтримують їхнє навчання.

Останнім часом Євросоюзом розроблено кілька хороших програм щодо інтеграції ромів у суспільство. Одна з них налаштована на працевлаштування ромів у сільському господарстві, що дозволить поліпшити їхнє матеріальне становище.

Під час круглого столу чимало говорилося про захист прав ромів. Бажаючих виступити і поділитися своїм досвідом роботи, запропонувати цікаві пропозиції було багато. Завершуючи роботу круглого столу, І. Мигович повідомив, що обговорення на цьому не закінчуються: вони будуть продовжені в листопаді цр на наступному зібранні, яке запропоновано провести у Закарпатті головою Комітету з прав людини, національних меншин і міжнародних відносин Леонідом Івановичем Грачем.

Валентина Опаленик

Вітання Драгостис

Осін — весільна пора. Ранні шлюби — традиція у ромів, але все більше серед одружених можна зустріти тих, хто не замикається тільки у межах родини. Це молодь, яка навчається, працює, але буде свої особисті стосунки все ж таки традиційно, на прикладі старших — батьків, дідусів та бабусь.

Ніночка Ракіяньська з Донецька — дуже юна, їй скоро виповниться 16 років. Навчається в 11 класі, майже відмінниця. Походить з відомої на Донбасі ромської родини сервів, де поважають давні традиції, хоча всі мають стосунки все ж таки традиційно, на прикладі старших — батьків, дідусів та бабусь.

Під стать їй — Петро Климен-

ко, студент першого курсу Донецької філії Київського інституту культури, майбутній фахівець з готельно-ресторанного бізнесу. Родина Клименків — це дідусь Іван Володимирович, бабуся Тамара Миколаївна, син Микола, невістка Тамара та двоє онуків — Петро та Микола.

Кохання двох юних сердець Петра та Ніни зрозуміле для їхніх батьків — вони це самі досить молоді! За звичаєм, перед весіллям було сватання. А потім надзвичайно яскраве феєричне дійство, з дотриманням усіх ромських традицій — гучне весілля на 250 осіб. Роми відомі своєю гостинністю та широкою душею, тому гуляли, звичайно, не один день.

Микола Іванович, коли його роми на базарі спитали: «Як там, ваша невістка?», навіть обурився: «Це — дочка!»

Дорогі Ніночко та Петро! Щиро вітаємо вас із вашим першим спільним святом! Бажаємо, щоб ваше кохання та повага одне до одного зробили вашу родину щасливою та великою!

Донецьке обласне культурно-просвітне товариство ромських жінок «Мірікля»

Між двома світовими війнами

Англа дуй лумакере марібнаса

(Продовження)

Початок у №№ 6, 7, 8, 10, 11)

Невидимий паркан

Прихід табору завжди цюкавіи збудження в округу. Деякі місцеві жителі впадали в похмуру сторуожість. Ім увижалоса, що саме в них щось украдуць, і вони перевіряли засуви. Але не вх табір відлякував. Адже в європейській культурі існувало два обличчя ромів. І другий було засновано на гарних історіях про Кармен і Есмеральду. А ще був живопис, який ідеалізував кочову романтику. На екрани час від часу з'являлися фільми, які відбивали екзотичність ромського способу життя. Не треба скидати з рахунків і тасмичні легенди про ворожіння. Мистичний ореол навколо каравану кибиток існував споконвіку. Приказка стверджує: "Краще одного разу побачити, ніж сто разів почути". Чи варто дивуватися, що ніколи не було нестачі в бажаних порівняти книжкові образи і реальних кочевників.

Звістка — "Цигани приїхали!" — як магнітом притягувала цікавих на табірну станку. Когось цікавила ромська кухня (чи правда, що кочове плем'я їсть іжачків?). Комусь хотілося ближче подивитися на яскраво вдягнених жінок, обвішаних золотом. Звичайно, були й люди, які мріяли посидити біля ромського багаття, послуухати пісн, насолодитися танцями. Якщо поведе — то буде про що розповідати потім своїм друзям!

Ці постійні візити могли б завадати багатов незручності, якби не система заходів, яка дозволяє зберігати те, що американці називають "прайвез" — тобто недоторканність приватного життя. Звичайно, поведінка ромів не можна порівнювати з добре відрепетованою виставою. Скоріше, тут була перевірена столітніми лнтя поведінка. Але все-таки щось від театру в цьому було. Та й чи був інший вихід? Осіле населення (в тому числі і мої шановні читачі) обороняється від незваних гостей парканами і двереми. Кочівники, які зупинилися на чужій землі, не мали ні того, ні іншого — й тому змушені були будувати психологічну огорожу.

Ян Йорс узагальнює свої враження так. У будь-якому ромському таборі найагресивніші до

чужинців дітлахи та бабуся. Якщо хтось підходив до багаття, дівчора обліплювала його з усіх боків. Діти немов суперничали між собою в жebraцтві. Одні лізли зі слізливими благаннями, жалібно запевняючи, що дуже голодні. Вони свіглилися безневинними посмішками і виявляли велику чарівність. Інші поводитися зухвало. Вони пхалися, прагнути пролізти в перший ряд. Такі вистави були скоріше грубуватою забавою, ніж пошуком вигоди. Діти оточували захоплену незнацька людину, штовхаючи одне однію і халаючи чужинця за одяг. Сердитися на них було марно. Якщо в чужинця уривався терпець, діти відповідали на це зухвалим глузуванням. Під настрій вони могли навіть кидатися в незваного гостя камінчиками — неточно, але переконливо. Дивлячись на все це, Йорс зрозумів, що постійне випрошування грошей, у якому вправлялася дівчора, було перешкодою для чужої цікавості. "Це була не тільки забава — скоріше, ефективний невидимий екран, який оберігає секрети ромського співтовариства".

Та уявмо собі, що чужинець виявився не з боязких. Він прорвався через орду маленьких ромів, які кривляються, і зметикнував, що табірні собаки пропускають кожного, у кого є сміливість замахнутися на них щипком або штовхнути ногою. От він підсів до ромського багаття і почав ставити запитання. Що буде далі? Чи

проженуть його? Ні в якому разі! Відверга брутальність, як ромам було чудово відомо, тільки налаштувала б проти них населення. Треба зробити так, щоб незнайомиць сам захотів піти. Виходячи з цього, бесіду з ним вели за певним звичаєм. Якщо людина ставила якесь запитання, то правдивою відповіді йому не давали. Підійди хоч до двадцяти ромів — кожен із них відповість по-рзному. Більш того. Якщо розмовляти з одним ромом і двадцять разів повертатися до того самого запитання, то чужинець заходить у безвихідь. Ромський співрозмовник не стане м'ятися або ухилитися. Він просто дасть двадцять різних відповідей. І все це зовсім ширі! Європейська логіка тут не діяла. Даремно було обвинуувачувати ромів у непослідовності або вказувати їм на протиріччя. Однаково відговоряться такими фразами: "Ми люди темні, неписьменні". Або просто переб'ють, збиваючи з думки.

Способів завести розмову в інше русло було багато. Наприклад, роми непомітно подавали знак якій-небудь бабусі, і та починала приставати до чужинця з настирливими проханнями. Відмахнутися від цього було не так і просто — адже виійшло б, що гість не поважає старість.

Іноді, якщо бесіда заходила явню не туди, біля багаття починалася раптова сварка. Отут уже не до пустої цікавості. Голосна лайка, експресивні жести відво-

лікали увагу якнайкраще. А коли гамір затихав, візитер уже й сам не пам'ятав, про що ще недавно йшлося.

Часом вистава йшла третім шляхом. До гостя підсаджувалася ближче молода ромка й робила вигляд, що хоче з ним ближче познайомитися. Цей провокаційний флірт спантелючував. Мало хто міг ігнорувати двозначні натяки екзотичної "дикунки" — та ще в присутності її чоловіка, батька або братів. Місцевому жителю було простіше відкланятися й піти під приводом терминової справи.

Ну а якщо і це не допомагало, роми йшли на крайні заходи. Вони починали чесатися з таким виглядом, начебто їх мучить сверблячка від укусів блох або вошей. Робилося це дуже природно. Природна бридливність швидко пересилувала цікавість, і гаджо залишав табір. Чи треба говорити, що з його відходом почування негайно припинялося. *Ловари* були прекрасно знайомі з азами гігієни і швидко рятувалися від комах, якщо — не дай Боже — десь їх підчлуплювали. Між іншим, два табори, які зустрілися, зобов'язані були попередити один одного, чи є серед них хворі на коросту. Приховувати таку небезпеку перед спільною стоянкою забороняв написаний кодекс. І порушення цього правила могло стати приводом для серйозного конфлікту.

Та повернемося до настійої головної теми. Імітація сверблячки була сильним засобом. Але якщо і це не допомагало, то — під завісу — в хід пускався натяк на туберкульоз. Від недоречного інтересу сторонніх ромські родини рятувалися, використовуючи заважний страх перед заразою. Старі починали люто кашляти з таким виглядом, начебто хвороба вже на останній стадії. А потім посміювалися вслід постаті, яка віддається.

Отже, у ромів угорського походження існував цілий комплекс заходів, який дозволяв позбутися вторгнення в особисте життя, — і при цьому вони обходилися без грибушости. Ім досить було створити незатишну психологічну атмосферу.

(Далі буде)

Інвалід дитинства вдячна за допомогу

Протягом двох років молодіжна громадська організація м.Бровари — "Терні зор" (голова правління Л.В.Кравченко) за підтримки Всеукраїнської ромської газети "Романі Я" (шеф-редактор А.Є.Адам) боролася за поліпшення житлових умов інвалідів дитинства Галини Миколаївни Воловазі — найнижчої на зріст жінки в Україні.

Правління "Терні Зор" ще минулого року зверталося до мера міста Переяслав-Хмельницький Київської області, де мешкає Г.Воловага, з проханням надати їй однокімнатну квартиру, адже там, де вона досі мешкала, жити не можливо, особливо інваліду. Проте тодішній міський голова Г.Р.Сокур, на жаль, не виявив бажання переїнятися долею людини, і виявити милосердя до інваліда дитинства.

Можливо, через те, що так само пан Сокур, левно, ставився й до інших проблем мешканців міста, переяслав-хмельничани не виявили йому довіри на наступних виборах, і 2006 року він був переобраний. Головою міської ради став Андрій Петрович Якименко.

Правління "Терні Зор", вирішивши не опускати руки і сподваючись на те, що новообраний мер виявить більше милосердя, з наступним листом звернулося саме до Андрія Петровича Якименка. Лист було відіслано у липні ц.р. А наступного місяця Г.М.Воловага вже отримала ордер на однокімнатну квартиру.

Галина Миколаївна висловлює ширю подяку меру м.Переяслав-Хмельницький Андрієві Петровичу Якименку за його небайдужість і чуйність, виявлену до неї.

Вдячна Г.Воловага і молодіжно-громадській організації "Терні Зор", а також газеті "Романі Я", які захищали її права і допомогли в клопотаннях щодо отримання квартири.

Правозахисний центр "Терні Зор"

СУМУЄМО

Невблаганна смерть після довготривалої хвороби забрала чоловіка, сина і батька двох малолітніх дітей — Едуарда Вишневецького

Музично-мистецький колектив ромської громади Закарпатської області глибоко сумує з приводу передчасної смерті Едуарда Володимировича і висловлює щирі співчуття рідним та близьким.

До співчуття прислунаються колектив культурно-просвітнього товариства "Романі Я", редакція однойменної газети та всі ромські товариства України, у тому числі Закарпаття.

Некролог

Відійшов у вічність відомий ромський музикант першої величини Едуард Володимирович Вишневецький, про якого знали не тільки в Закарпатській області, а й у всій Україні та навіть у багатьох сусідніх країнах — Росії, Угорщині, Чехії, Словаччині, Польщі.

Народився Едуард Вишневецький в Ужгороді 25 серпня 1968 року в ромській сім'ї, яка зробила все, щоб дати йому музичну освіту. Навчаючись у загальноосвітній школі, він одночасно був учнем Ужгородської ДМШ ім.П.Чайковського.

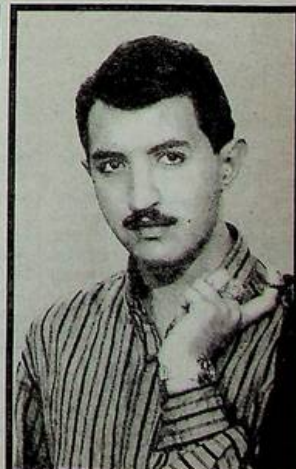
За ромськими традиціями, у здібного юнака був музичний наставник — Тиберій Горват, який передавав йому свої знання, розвивав у ньому "божу скру" таланту. З 12 років Едуард почав грати у професійних ромських ансамблях, спочатку періодично, а з 15 років його залучили як професійного музиканта у один з ансамблів при ЗОМА.

Едуард Вишневецький володів прекрасною технікою виконання на клавішних інструментах, яка буквально зачаровувала слухачів. Був неперевершеним імпровізатором і виконавцем джазових і естрадних творів. Брав участь у багатьох міжнародних фольклорних і джазових фестивалях та конкурсах, користувався повагою і авторитетом у колег.

До останнього часу, поки важка хвороба не звалила з ніг, Едуард Володимирович працював у відомому ансамблі ресторану "Ужгород".

Всі, хто тривалий час працював з цю непересічною людиною, прекрасним музикантом, хто дивився з ним у радості й печалі, глибоко сумують з приводу передчасної смерті Едуарда Вишневецького.

Бейла Горват,
Іван Адам,
Ерфі Адам,
Йосип Горват,
Лариса Іванова,
Аладар Адам,
Наці Пап,
Віллі Пап,
В'ячеслав Шермет

Великому педагогу – вдячна учениця

■ Сумні, але світлі й піднесені звуки лунали під куполом переповненої великої зали Закарпатської обласної філармонії. Цього вечора тут зібралися колеги, вдячні учні, шанувальники викладача Ужгородського державного музичного училища імені Де-Зидерія Задора Маріанни Степанівни Валковської. Концерт із кращих класичних творів, які дуже любила Маріанна Степанівна, був присвячений її світлій пам'яті – сороковинам з дня смерті.

Етелла Чуприк

«Вечір фантазій» — так назвала цю концертну програму заслужена артистка України, лауреат багатьох міжнародних конкурсів, доцент Львівської державної музичної академії ім.Лисенка Етелла Чуприк, учениця Маріанни Степанівни Валковської.

Чарівні звуки Шуберта, Шопена, Моцарта, Бетховена заповнили залу і підкорили всіх, хто прийшов вшанувати пам'ять Педагога з великої літери, на рахунок якого не одне покоління музикантів, лауреатів різноманітних музичних конкурсів, викладачів багатьох вищих та середніх музичних навчальних закладів України, Угорщини, Росії, Ізраїлю тощо.

Етелла Чуприк навчалася у Маріанни Валковської у другій половині 70-х років. Поступила в Ужгородське музичне училище ім.П.Чайковського після закінчення дев'ятого класу у невеличкому закарпатському містечку Виноградів та місцевої музичної школи.

Народилася Етелла Олександрівна у багатодітній ромиській родині, яка споконвіку проживала на Виноградівщині. Дідусь Етелли (з маминого боку) — Гейза Ровжа був відомим на-всю округу музикантом, скрипалем-«примашем», якого запрошували зі своїм сімейним ансамблем на всі урочисті події земляки у різних

селах. За переказами шанованого всіма музиканта, своєрідної «музичної енциклопедії» Закарпаття та Угорщини Тиберія Горвата, Гейза Ровжа був віртуозним скрипалем, який блискуче володів виконавською технікою гри на скрипці. В його репертуарі були майже всі класичні твори композиторів Європи, які він грав на слух, ніколи не використовуючи ноти.

«Гейза був дуже смаглявим, — розповідає пан Горват. — Сучасники запам'ятали його завжди у дорогому концертному одязі — чорному костюмі та білосніжній сорочці».

Мати Етелли вийшла заміж не за музиканта, в їхній сім'ї було п'ятеро дітей. Проте двоє з них мали абсолютний музикальний слух — Етелла та її старший брат Йовжи, який став піаністом і який перші навички гри на фортепіано прищеплював своїй молодшій сестричці.

Доля завжди була прихильною до Етелли Олександрівни. Вона подарувала їй зустріч з двома прекрасними педагогами, особистостями, які сформували її як музиканта, піаніста і майбутнього викладача, залучили до скарбниці світового мистецтва й культури, розширили її внутрішній духовний світ, підштовхнули дівчинку до прагнення весь час вдосконалювати своє мистецтво,

свою техніку гри. Це були педагоги Божою милістю.

Перша з них — Юдіта Гейзівна Гергель з Виноградова. Це була відома в місті музична родина, де фортепіано любили всі члени сім'ї, особливо гарно грали мама і син Петро. Петрик завжди грав на піаніно з величезним натхненням, імпровізував, виконував класику, і ця музика лилася через відчинець навістіх вікно, яке «дивилося» на центральну вулицю. Саме цією дорогою і ходила Етелла з дому і додому. Ця музика настільки її зачарувала, що дівчинка майже весь час, кожного дня, проводила під вікном Гергель, слухаючи і вбираючи в себе чарівні звуки. Скінчилося це захоплення тим, що вона почала благодати маму-відвісти її навчати музиці саме в цей дім, де так чарівно грають... і мама взяла за руку десятирічну доньку, якій за віком було вже пізно поступати в музичну школу, і відвела її до Юдіти Гейзівни. А вже до її навчальні гри лише брат та ще ромиський музикант Гейза Бачо.

Піаністе виявилось, що доля вела дівчинку правильно: Юдіта Гейзівна Гергель навчала дітей гри на фортепіано у Виноградівській музичній школі.

Коли педагог уперше посадила дівчинку біля піаніно і попросила її зіграти все, що вона вміє, то була вражена: Етелла виконувала складні класичні твори і, хоча й не володіла технікою гри, грала вона, за словами Юдіти Гейзівни, блискуче. Вчителька була вкрай здивована тим, що дівчинка ніде не навчалася музиці й не знала нотної грамоти, а, володіючи винятковим музикальним слухом, грала ці твори, почувши їх по радіо.

Юдіта Гейзівна взяла маленьку Етушку під свою опіку, і не помилилася дівчинка опанувала музичну науку семимильними кроками: за рік закінчила два класи, а потім навчалася вже у Виноградівській ДМШ нарівні з іншими дітьми, але продовжува-

ла вдосконалювати виконавську майстерність у Юдіти Гейзівни.

Після закінчення Етеллою дев'ятирічки і музичної школи Юдіта Гейзівна «передала» дівчинку своїм подрузі, колезі, однодумцю Маріанні Степанівні Валковській, викладачу Ужгородського музичного училища ім.Д.Задора.

Протягом кількох років Маріанна Степанівна вклала в талановиту ромиську дівчинку всю свою душу, педагогічну майстерність, найкращі людські якості. Вона вивела її і на міжнародну сцену — Етелла стала брати участь у різноманітних музичних конкурсах, концертах, виступах.

Молода піаністка була дуже скромною дівчиною, дуже вимогливою до себе і дуже працелюбною. Коли її запитували, як вона може стільки часу проводити за піаніно, вона відповідала: «Я це?! Це ж насолода! Я граю для себе, в першу чергу!»

Музичні критики завжди відзначали, що Етелла Чуприк, володіючи чудовою технікою, вкладає в своє виконання стільки душі, серця, почуттів, що ти не можеш залишитися байдужим — насолоджуєшся її грою, забуваючи про все.

Після закінчення музичного училища (у 1983 році) Етелла Чуприк, будучи вже лауреатом багатьох престижних міжнародних конкурсів, за рекомендацією свого улюбленого педагога, духовного наставника Маріанни Валковської, вирішила поступати в Московську консерваторію. Проте, здавши блискуче профільний екзамен за спеціальністю, вона не пройшла з інших предметів і хай тепер Московська консерваторія шодує за такою ученицею, яка могла внести значний внесок у розвиток і російського музичного мистецтва!

Наступного ж року молода піаністка поступає і у 1991 році блискуче закінчує Львівську державну консерваторію з класу фортепіано (тепер — Львівська музична академія ім.М.Лисенка). Будучи студенткою, віддавала заняття у класі відомих педагогів Євгена Маркіна та Віри Горностаєвої у Москві (1987–1990 рр.). Наразі вона викладає в «своєму»

вищому навчальному закладі, є доцентом кафедри фортепіано, має своїх талановитих учнів і активно займається концертною діяльністю. У її репертуарі — понад 200 фундаментальних творів, у тому числі й концерти для фортепіано з оркестром, сонати для фортепіано, фантазії, прелюди та фуги, власні імпровізації.

Етелла Олександрівна Чуприк — лауреат республіканського конкурсу ім.М.Лисенка (Київ, 1988 р.), 2-го Всесоюзного конкурсу піаністів ім.С.Рахманінова (Москва, 1990 р.), Міжнародного конкурсу піаністів ім.Ф.Ліста (Будапешт, 1991 р.). У 1993 році відомий уже піаніст та педагог присуджують звання Заслужений артист України.

Етелла Олександрівна Чуприк не пориває зі своєю «малою батьківщиною», часто приїжджає в Закарпаття, де дає благодійні концерти.

Два роки тому, на одному з таких концертів, Маріанна Степанівна Валковська підійшла до своєї Етушки з букетиком квітів, і вдячна учениця стала на сцені філармонії перед своєю духовною мамою на коліна й поділювала її натруджену руку.

Ось і тепер благодійний концерт Етелли Чуприк, проведений цього разу з сумною приводою, настільки розхвилював, розчулював, зачепив найпотемніші струни душі слухачів, що в залі було чути не поодинокі схлипування.

Всі квіти, подаровані прекрасній піаністці, — а їх було в цей вечір чимало, — були поставлені перед портретом улюбленого педагога. Жоден букет Етелла Чуприк не взяла в руки, а мовчки жестом показувала на портрет Маріанни Степанівни.

Про творчість заслуженої артистки України Етелли Чуприк писали як професіонали-музиканти (заслужена артистка України Оксана Лиховид), так і журналісти — Людмила Попова, Мар'яна Неймет, Андрій Едельман та інші, віддаючи данину її непересясному мистецтву.

Віритись, що це не остання зустріч з нашою талановитою землячкою.

Евгенія Навроцька

ІТАЛІЯ

Перша церква під відкритим небом

Англіні кангері тело пгутердо чейрі

■ Церква ця позбавлена стін, щоб краще «відбивати ромиське розуміння духовності». Новий храм розташований на полі неподалік від шанованого святилища Богоматері на околиці Рима. «Будівля» церкви — це 12 каменів, установлених колом. Ці камені покликані нагадувати ромам про їхні традиційне багаття.

Н а освячення храму зішлись близько 100 ромиш. «Тут я почуваво себе вдома», — сказала Марія

Карамелла — жителька ромиського поселення, розташованого поруч, яка прийшла на церемонію разом із десятима дітьми. «Я ніколи не очуувала, що до нас виявлять таку увагу, — заявила рома. — Цей храм — великий сюрприз, за який ми дякуємо Церкві та Богам».

Як повідомив ромиський скульптор Бруно Мореллі, більшість із 115 000 італійських ромиш — католики, однак вони застосовують на практиці католицизм по-своєму. «Через це раніше ми були виключені з церковного життя», — зазначив Мореллі. За його словами, ромам нерідко відмовляють від причастя в італійських храмах. Він розповів, що хотів охрестити свого дворічного сина, однак свя-

щеник йому в цьому відмовив. Останній побоювався, що слідом за Мореллі «прийдуть інші роми» і в парафії виникнуть через це проблеми. Художник поскаржився на священника місцевому єпископу, і клірика звільнили з роботи.

Ромиський храм освячений на честь блаженного о. Сеферіно Хименеса Малі — іспанського рома, вбитого під час громадянської війни 1936 року за те, що він захищав священника. Блаженний Хименес був беатифікований Папою Іоанном Павлом II у 1997 році.

Спорудження ромиського храму — історичний момент у відносинах між Церквою й ромами, зазначив секретар Папської

комісії з культурної спадщини Церкви, священник Карло Кеніс. Ідея будівництва церкви блаженного Хименеса належить главі пастирського відділу у справах ромиш Римської діоцезу монсеньйору Бруно Ніколіні. «У цьому місці ви почуваетесь абсолютно повними, і це воля, яку дарує людині сам Бог», — зазначив він. За його словами, 12 каменів церкви нагадують віруючим про камінь, який Іаков поклав під голову під час своїх мандрівок, а після того, як йому з неба було послано видіння, він перетворив цю «подушку» у жертовник Богів.

До деяких із 12 каменів прибиті дерев'яні таблички. На одній

з них — історичні слова, вимовлені Папою Павлом VI під час меси для ромиш у 1965 році: «Ви не на задвірках Церкви, ви — у серці Церкви». Інша табличка присвячена пам'яті півмільйона ромиш, які загинули від рук нацистів у роки Другої світової війни.

Плорақи віз Рақи
Драбаріне катаре Рақа

з 11 по 24 жовтня

Овен – ви майже тримали „журваля в небі“, та часу було обмаль, доведеться зробити ще одну спробу. На вас чекають подорож та тяжка праця. Проте, коли втима запросит до відпочинку – згадайте те приємне, що мало статися. Партнерські стосунки можуть наразі змінитися на суперництво. Можливі проблеми зі шлюбком.

Телець – вгамуйте власні амбіції заради спільної справи. Особливо уважно поставтеся до родичів, якщо вони є вашими партнерами у бізнесі. Подружні стосунки будуть міцними, а для неодружених наразі сприятливий час знайти свою другу половину.

Близнята – у вашій родині відбувається відверта розмова, проте відповідальність це з вас не зніме. Обережно починайте ремонт чи генеральне прибирання, розраховуйте на несподівані витрати. Подарунки близьким та родичам краще приготувати заздалегідь. Зверніть увагу на нірки.

Рак – чути про зміну вами місця роботи можуть довести керівництво до інфаркту. Спробуйте домовитися. А якщо вам уже справді все набридло – не вагайтесь, і вперед! Тепер досить сприятливий період, щоб знайти краще місце. Якщо болітиме голова, промийте про себе слово „жовтогарячий“, і біль зніме, як рукою.

Лев – коли ми реагуємо на „провокації“ – у нас ця проблема не вирішена зсередини. Дозвольте собі бути вище пиліток, наклепів та пустапорожніх зауважень. У ваших професійних здібностях ніхто не сумнівається. Бажаю бути економним та уважним до власного гаманця. У найближчі два тижні можливі засудні захворювання, тепліше вдягайтеся!

Діва – недавня випадкова зустріч може мати продовження та перетвориться у міцні дружні стосунки. А от родина вимагає від вас все більшої уваги, особливо молодші родичі. Матеріальне становище скрутне, та ви маєте нагоду трохи його поліпшити завдяки участі у новій справі. Здоров'я раджу приділити особливу увагу: перевірте печенку та підшлункову залозу.

Терези – впадо з днем народження! Ви мали гарну нагоду змінити своє життя, та не скористалися через сумнів і невпевненість у власних силах. Тепер можна на тількі чекати на новий щасливий випадок. Можливо, наразі краще уникати великих свят та раних забав, ви самі собі кращий співбесідник і друг. А тих, хто вас „грузить“ своїми проблемами, просто вислухайте та зрозумійте. Проте ні в якому разі не вирішуйте все за них. Здоров'я – супер!

Скорпіон – здали назад – не переймайтеся, таке трапляється. Головне, не спати, а підніматися і рухатися вперед. „Спасіння потопаючих – справа рук самих потопаючих“! Здоровий спосіб життя допоможе тримати у здоровому тілі здоровий дух!

Стрілець – коли ми чогось у житті досягли, до нас за допомогою звертається безліч людей. Це беззастережна ромська традиція і, мабуть, жоден ром не з'їв сам шматок хліба, а завжди подивився, кого ще нагодувати поруч. Саме тепер – час допомогти іншим. Тоді й на серця буде спокійно. А от у родині мають статися невеликі зміни, можливі суперечки. Та ви здатні знати напругу у стосунках. Хронічні судинні захворювання можуть загостритися.

Козеріг – чекайте приємних змін на „люб'яному фронті“. Однак не бажано самому проявляти ініціативу. Професійні справи підуть краще, якщо трохи по-іншому поведуться партнери. Та от „перевикористати“ їх – ваше завдання. Родина чекає від вас просто героїчних вчинків. Виправдовуйте їхні сподівання!

Водолій – нові справи можна розпочинати просто негайно, але водночас дбайливо поставтеся до власного здоров'я. Матеріально – дуже добре, повернутися навіть старі борги. Подарунок або якась приємні речі для самого себе допоможуть зберегти добрий настрій.

Риби – пошуки нової роботи виявили, що, звичайно, матеріально можна знайти кращі умови, але душа знову чіпляється за старе. Вирішувати вам. Повага партнерів та підтримка друзів допоможе вирішити серйозну офіційну справу. В особистому житті бажано додати відвертості та взаєморозуміння. Здоров'я коханої людини потребує особливої уваги.

НА ДОПОМОГУ РОМСЬКИМ НЕДІЛЬНИМ ШКОЛАМ

Взято зі збірки казок Хрїста Кочукова „Амаїл романи лумја“.

Три брати

Жили собі три брати і поїхали вони якось у світ заробити грошенят. Коли вирушили, старший брат мовив:

– Слухайте, брати, нехай кожен із нас піде своєю дорогою у різні боки! А через рік зустрінемось на цьому самому місці, де зараз стоїмо.

Брати погодилися і дали слово, що так і зроблять. Через рік зустрілися на тій же дорозі. Під час подорожі найстарший з братів виграв собі килим, середній брат – дзеркало, а наймолодший – одне яблуко. Усі ці речі були чарівні. Коли брати зустрілися, старший з них запитав, що дісталось іншим двома.

Середній брат відповів: – Я виграв дзеркало. У ньому можна побачити все, що відбувається в інших країнах.

Найстарший брат сказав: – А мені дістався килим, який відвезе мене всюди, куди я тільки захочу.

Наймолодшому брату було ганьба зізнатися, що дісталось йому, та брати змусили його сказати: – Я, брати мої, виграв лише яблуко. Та, якщо важко хвора людина від нього відкусить, то сразу ж видужає.

Брати здивувалися таким словам. Згодом вони попросили середнього брата подивитися у своє дзеркало, що робиться в інших країнах. І побачили вони, що в одному з королівств лежить при смерті королівська донька. Король запросив найкращих лікарів, та ніхто не зміг виликувати її. Наймолодшого брата охопив жаль:

– Ходім я допоможу цій гарній дівчині. Сіли брати на килим і полетіли. Коли прибули вони до короля, старший з них мовив: – Слухай, володарю, ми приїхали, аби виликувати твою доньку.

Король на це відповів: – Хто зможе виликувати мою доньку, тому віддам її за дручину.

Пішли брати до хворої принцеси. Наймолодший брат взяв своє яблуко й дав їй з нього відкусити. Дівчина вмиль одужала і підвелася з ліжка.

Кога з трьох братів повинна дівчина вибрати? Якщо б не було літаючого килима, що брати робили б з яблуком та дзеркалом? А якщо б не було дзеркала, то що вони зробили б з килимом та яблуком?

Правда казки в тому, що предмети старших братів залишилися у них: килим та дзеркало. А яблуко молодшого з братів з'їла дівчина. І якщо б не дісталось йому ні дівчини, ні яблука, було б дуже сумно.

Казка ромів Швеції.

Ле трін пграл

Сас трін пграл кай традіне анде лума те шай роден пенге щера лове. Кана сас те джантар пгенел ле пграленге о май пгуро пграл:

– Ашунен, муре пграл, джас сако пре песко дром пре трін ріга! Ай па екг берш те араггадывас пре са кадо дром кай сам аканак!

Ле пграл діне пенгі ворба каде те керен. Пала екг берш араггаділе пен пре кодо дром. О май пгуро пграл нерісардас екг поньва (цоло), о машкарутно пграл нерісардас екг пгабай. Ле трін бувта кай вон нерісардас сас чудаці (чарівне). О май пгуро пграл пгучел песке пралендар со вон нерісарде. О машкарутно пграл пгенел:

– Ме нерісардем екг глинда; анде кодї глинда шай те дїгвас са со керен анде кавер тема.

О май пгуро пграл пгенда: – Ме нерісардем екг поньва, кай шай інгерела ман кай ме камав.

О майтерно пграл сас леске ладжаво те пгенел со во нерісардя. Рудісарде лес те пгенел со во нерісардя, ай ладжавеса пгендас:

– Ме, пргалале, нерісардем екг пгабай. Каді пгабай, кон сі зоралес насвало, те хала анда лате, анде екг дата састьво. Ле пграл чудісайле пре лескі ворба. Аканак манген ле машкарутне пгралес те дїгвел анде пескі глинда со керен ле мануш анде ле кавер тема. Кана дїггле анде глинда дїгген ле крассі (тгагарескі) шей насвалї пре мерімасте, ай о краліс акгарад са ле май лачен докторен (дукгаден) ай конік нашї сасардя ле краліскера шея. Мілатар пгенда о майтерно пграл:

– Авен са екг, джас те ажутісарас ла шукар раклї! Бешле ле трін чгаве пре поньва ай гейле коте! Каде керде. Кана авїле кай ко краліс пгенда о май пгуро пграл:

– Ашун, краляе, аме авляем те састьярс тіра шейора. О краліс пгенда: – Кон шай састьярел міра шейора, леске дав ла!

– Ле трін пграл геле кай ле краліскерї шей, ай дїггле пре лате со вой зоралес насвалї. О май терно пграл іля пескі пгабай ай дас кай е раклї те хал. Анде екг дата састїлас, ай уштілас анда пато.

Кас тробул е раклї те лел? Ле трїне пгралендар. Те чї авїло бі е поньва, со сас те керен ла пгабаса ай ла глиндаса.

Те чї авїласас е глинда, со сас те керен ла поньваса ай ла глиндаса? О чачімос ла парамісаско сі: Ле бувта кай сас ле май пгуре пгрален, е поньва ай е глинда, ачїле ленге, е пгабай хала е раклї.

Ай те чї авїласас ле май терне чгавес чї е раклї чї е пгабай авїло бі екг барї міла (пгаріпен) анда лесте. Калдерашічко діалекто анда Шведо.

Переклад та стилістична обробка Аладара Адама

ІГРИ З ПРИСЛІВ'ЯМИ І ПРИКАЗКАМИ

Пропонуємо читачам подумати, яка з цих приказок зайва

Що котовї радість, мишам – горе. Со ла муцаке лош, ле шїмїякооске – біда.

Мудрість світу – в людині, мудрість людини – в науці.

Говді лумаки – андо мануш, говді манушескі – андо джанбен.

Велика річка починається з джерела, великі знання – з книжки.

Баро паї кездї пер ле цїне пестар, баро джанїбен – ле кеньвендар.

Книга – четверо очей. Ке кеньва сі штар яга. (євїцєт – емдїлї)

РОМСЬКІ НАВЧЕННЯ

Картопля, фарширована грибами

Великі довгасті картоплини почистити, помити, зрізати верхки і викинути серединки. Тоді приготувати таку начинку: зварити серединки з картоплї, потовкти їх, додати 2 ст. ложки дрібно посичених варених грибів, підсмажену на олії цибулину, посичені петрушку, кріп, 2 яйця, 2ст.ложки відвару з грибів, посолити, поперчити і вимшати. Цєю масою нафарширувати картоплю, накрити її зрізаними верхками, посолити її запекти у духовці. Готову картоплю викласти на тарілку, полити грибною підливою або сметаного, розведеною з 1 ст. ложкою муки, посолити тертим сиром і тертою булкою, підсмаженою на олії.

Коломпіра, бураценца (козара)

Баре лунге коломпіра (бандурка) увжарде, тгоде (морде), чїнгрес опруно ай лес аврі о машкар. Пала кодо ретос е начинка: кіравес (тавес) о машкар ле коломпіренге ай пгредлес лен, додес 2 बारे роя савен чїнгредє кіравде бураца, пекес пре олія ай пурум, чїнгредї зелено петрушка, кріп, 2 анре, 2 बारे роя зумї катарє бураца, шувес лон пїєрї ай мішто гаміс. Кадала масаса пгедьярєс е коломпіра шувєс про тедрї, опрал шорєс ранташи катаро бураца вай сунчїнаса, гамісардї 1 बारे рояса ареса, опрал шорєс пгагердо шувко крал ай рандадї бокелї, пїєкї пре олія.

ROMANIJA
Газета Закарпатського ромського культурно-просвітнього товариства
Реєстраційне свідоцтво серія KB №5877 від 20.02.2002 р.
Газета виходить за підтримки Європейської комісії та Інституту Відкритого Суспільства (М.Будапешт)
Шеф-редактор Аладар АДАМ
Редактор Євгенія НАВРОЦЬКА
Рекламу не завжди поділяє позицію авторів. За точність наведених фактів відповідає автор. Редакція зберігає за собою право виправляти нову і скорочувати матеріали.
Повний або частковий передрук матеріалів дозволяється лише з посиланням на "Романія Яг"
АДРЕСА РЕДАКЦІЇ: 88000, м.Ужгород, вул.Дунаєвського, 18, телефакс (0312) 61-39-56, Е-mail: ry@mail.uzhgorod.ua http://www.romaniya.gov.ua
Віддруковано в Ужгородській місійній друкарні, вул. Руська, 13. Умовн. друк. арк. 2,5. Тираж 2500. Зам. № 1654

